

Tartu Ülikool
Eesti keele õppetool
Eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Sireliis Vilu

Õpilaskirjandite stiil ja stiilivead

Bakalaureusetöö

Juhendaja dotsent Kersti Lepajõe

Tartu 2015

Sisukord

Sisukord	1
Sissejuhatus.....	4
Korpus EMMA.....	6
1. Tekstilingvistika areng	6
1.1. Tänapäeva stiiliuuringud.....	8
1.2. Põhilised tekstitüübid.....	9
1.3. Tekstiliigid.....	11
2. Stiil.....	14
2.1. Stiilikäsitlus uues stilistikaõpikus	17
2.1. Funktsionaalne stilistika	19
2.2. Põhilised stiililiigid	19
2.2.1. Ilukirjanduslik stiil	20
2.2.2. Teaduslik stiil	20
2.2.3. Ajakirjanduslik ehk publitsistlik stiil.....	21
2.2.4. Ametlik stiil	22
2.2.5. Tarbestiil	22
2.2.6. Argistiil.....	24
3. Kirjandi stiil.....	24
3.1. Kirjandi ülesehitus	25
3.2. Kirjandi stiil.....	35
3.3. Nõudmised riigieksamikirjandile.....	37
4. Stiilivead kirjandites	39
4.1. Stiilivigade kategooriad	40
4.1.1. Sõnakordused	40
4.1.2. Sõnajärjeksimused	42
4.1.3. Vale sõnakasutus	45
4.1.4. Kantseliit	47
4.1.5. Ühildumis- ja rektsioonivead	49

4.1.6.	Tarbetu sõna või väljend.....	51
4.1.7.	sina-vorm umbisikulisuse asemel	53
4.1.8.	Küsitavused.....	54
4.1.9.	Üldsõnad	56
4.1.10.	Puuduv sõna või lauseosa	58
4.1.11.	Liigendusvead.....	59
4.1.12.	Argikeelsused.....	61
4.1.13.	Aegade läbisegi kasutamine, toorlaenud ja asesõnaga liialdamine	62
	Kokkuvõte.....	64
	Kirjandus	66
	Style of final essays for high school graduates and mistakes made in them:	
	Summary.....	68

Sissejuhatus

Inimesed kasutavad keelt iga päev, tehes keelelisi otsuseid vastavalt suhtlusolukorrale. Stiil kuulub tihedalt kokku keele ja keelekasutusega, kuid samas on stiil ka väga subjektiivne nähtus, mis vajab täiendavat uurimist. Olgugi, et stiiliga võib olenevalt suhtlusolukorrast ja tekstiliigist mõnes olukorras vabalt ringi käia, eeldatakse teatud tekstiliikide puhul korrektset ja konkreetse keelesituatsiooni sobivat stiili, selliseks tekstiliigiks on ka õpilaskirjand. Sellest tulenevalt käsitleb autor stiili tekstilingvistika põhimõtete järgi ehk et stiil valitakse teksti eesmärgi järgi, stiili kasutatakse vastavalt sellele, milline on kirjutatava teksti eesmärk ja vastuvõtja.

Bakalaureusetöö eesmärk on uurida stiili ning välja selgitada, milline on õpilaskirjandite stiil ning kõrvalekalded sellest. Püstitatud uurimisküsimused on:

- 1) Mis on stiil? Milline on tekstiliigi stiil?
- 2) Milline on kirjandite üleehitus ja stiil?
- 3) Mida peetakse stiiliveaks ehk kõrvalekaldeks stiilist?
- 4) Millised on stiilivigade kategooriad?

Bakalaureusetöös uuritav on oluline, sest eksamikirjandites on stiilivead ühed enimlevinud vigadest ning selle bakalaureusetöö tulemused võiksid olla abiks üldhariduskoolide õpetajatele, selgitamaks, millistele stiiliga seotud teemadele peaks eesti keele tundides rohkem tähelepanu pöörama, et tulevikus õpilaskirjandites tehtavaid stiilivigu vältida.

Sarnasel teemal tehtud töö on Inga Kuke 2010. aasta magistratöö „Kõnekeelsus õpilaskirjandites“. Kõnekeelsused on osa ka selles bakalaureusetöös uuritavast materjalist, mida uuritakse ühisnimetaja argistiil all.

Bakalaureusetöös on uuritud ja analüüsitud sadat 2011. aasta 12. klassi lõpukirjandit. Tegemist on viimase pika kirjandiga, mis asendus aastal 2012 kaheosalise eksamiga, mis hõlmab ka tekstimõistmisülesannet. Uuritavad kirjandid on pärit korpusest EMMA ehk Emakeeleõppija korpusest. Enne töö põhiosani jõudmist teen lühiülevaate korpusest EMMA.

Töö koosneb neljast peatükist. Esimene peatükk tutvustab tekstilingvistikat ning selle edasiarenemist aja jooksul ning toob ära põhilised tekstitüübid, sest stiilivalik oleneb otseselt tekstitüübist, kuna tekstitüübi järgi otsustatakse, milline on antud olukorras kasutamiseks sobiv stiil. Tekstilingvistika on oluline, sest see on andnud tänapäeva uurijatele head võimalused erinevate tekstide, sealhulgas tekstide stiili, uurimiseks.

Teine peatükk keskendub stiilile, annab ülevaate selle sünniloost, kirjeldab selle olemust; võrdluseks teises peatükis käsitletava Saukkoneni teadusliku teosega „Mistä tyyli syntyy“ esitatakse 2014. ilmunud gümnaasiumiõpiku stilistikakäsitlus; veel käsitletakse kõrvutavalt funktsionaalstilistikat, kirjeldatakse põhilisi stiililiike ning nende olemust.

Kolmandas peatükis kirjeldab autor kirjandi ülesehitust ning stiili. Autor analüüsib ka stiililisi nõudmisi kirjandile, mis on esitatud 2010. aasta eesti keele riigieksami eristuskirjas.

Neljas peatükk on analüüsiosa, kus autor toob välja stiilivigade kategooriad koos mõningate näitelausetega, mis on pärit 2011. aasta õpilaskirjanditest ning kommenteerib iga kategooriat eraldi, analüüsides, kuidas tehtud vead mõjuvad teksti selgusele. Iga kategooria lõpus on toodud välja statistika vigade esinemusest kirjandites. Kategooriate nimetused on autor sõnastanud ise, lähtudes osaliselt „Korras keel, sobiv stiil, selge sõnum“ esitatud stiilivigade kategooriatest.

Bakalaureusetöö autor kasutab töö käsitlusel tekstilingvistilist meetodit.

Korpus EMMA

Bakalaureusetöös uuritavad kirjandid on võetud korpusest EMMA ehk Emakeeleõppija korpusest. EMMA on tekstikorpus, mis sisaldab suurel hulgal 9. ja 12. klasside lõpukirjandeid. Korpuses on 1517 teksti ning kirjandid pärinevad aastatest 1999 – 2014. Kirjandi tekstid on kõikidel riigieksami teemadel, mis ajavahemikus 1999-2014 riiklikel eesti keele eksamitel ette antud on.

1. Tekstilingvistika areng

Enne kui anda ülevaade autori kasutatavast uurimismeetodist, peaks defineerima, mis on tekstilingvistika. Tekstilingvistika on keeleteaduslik uurimissuund, mis tegeleb tekstisiseste suhete uurimisega. Tekstisiseste suhete ning seoste uurimine lähtub tekstuaalsuse kriteeriumitest ning tekstilingvistika uurimisobjektis kuulub otsuste langetamine selle üle, kuidas ja milliste vahenditega lausetest suuremaid tähendusüksusi moodustatakse. Kirjeldatakse tekstide ülesehitust ning neid grammatilisi vahendeid, millega moodustatakse terviklik tekst. Tekstilingvistika põhitähelepanu on lausetevahelistel seostel, tekstilõikudel ning teksti ülesehitusel. (Lukka 2000, viidatud Lepajõe 2002 järgi)

Mõnikümmend aastat tagasi oli tekstilingvistika mõiste tuntud vaid mõnele uurijale, kuid tänapäeval saame tunnista tekstilingvistika suurt edasiminekut ning laienemist. Paljud tekstilingvistikateemalised uurimused on nüüdisajal lugejatele suures mahus kättesaadavad. Tekstilingvistikaalaste tööde üldpilt on mitmekülgne ja erinev, sest ei ole olnud kindlat metodoloogiat, mida oleks saanud tekstidele kohandada nii, et oleks võimalik luua ühtset lähenemist konventsionaalsetele tekstiobjektidele nagu näiteks

lause. (de Beaugrande, Dressler 1981: 14)

Teun van Dijk juhib tähelepanu sellele, et tekstilingvistika ei saa olla nimetajaks ühele kindlale teooriale või meetodile, vaid see tähistab igasugust keelealast tööd, mis tegeleb tekstiga kui esmase uurimisobjektiga. (1979a, viidatud de Beaugrande, Dressler 1981: 14 järgi)

Vanimad andmed, mis meenutavad kaudselt tänapäevast tekstilingvistikat ja tekstiuurimist, ulatuvad tagasi antiikaegsete Kreeka ja Rooma retoorikasse, sealt edasi läbi keskaja kuni tänapäevase klassikalise retoorikani. Tolleaegne vajadus retoorika järele oli tingitud retoorikute põhiülesandest koolitada välja avalikke kõnemehi. Kõnekunsti põhiliigid olid: leiutamine, ideede avastamine; dispositsioon ehk ideede korrastamine; kõnekunst, leida ideedele sobivad väljendusviisid; ja meeldejätmise ning sõnumi edastamine, mis rakendusid konkreetse kõnesituatsiooni puhul. Keskajal kuulus retoorika triiviumisse ehk kolme põhiõppeaine hulka koos grammatika (ametlikud keelemustrid, tavaliselt ladina ja kreeka keeles) ja loogikaga (loogika ülesanne oli argumentide korralik ülesehitus ning põhjendatus). (de Beaugrande, Dressler 1981: 15)

Retoorika on tihedalt seotud tekstilingvistikaga ning eeldab, et :

- ideedele juurdepääs ning ideede korrastamine on süstemaatilise kontrolli all;
- ideede ja väljenduse seos on taandatav teadlikule treeningule;
- suure hulga tekstide seas, mis väljendavad teatud ideid, on mõned tekstid kõrgema kvaliteediga kui teised;
- tekste saab hinnata selle järgi, millist mõju nad avaldavad selle vastuvõtjatele;
- tekstid on eesmärgipärase suhtluse toimemehhanism. (de Beaugrande, Dressler 1981: 15).

Teatud piirangute raames saavad teadlased uurida heliühikuid ja vormi või lausete ülesehitusmustreid suhteliselt abstraktselt pinnalt, kuid paljud teksti aspektid ilmnevad ainult siis, kui jälgida süstemaatiliselt, kuidas tekste toodetakse, esitatakse ning vastu võetakse. Kui konventsionaalse tekstilingvistika põhiküsimus võiks olla „Milliseid keelestruktuure analüüs kindlaks määrata suudab?“, siis on tekstilingvistika põhiküsimus pigem: „Kuidas on avastamisvõimalikke keelestruktuure võimalik ehitada, jälgides nende moodustamiseks tehtud otsuseid ning keelevalikuid, ja millised on nende keeleteoimingute eesmärk kommunikatiivses suhtluses?“ Klassikaline retoorika on vaatamata oma

tingimustele ning meetoditele otsinud vastust just sellele küsimusele. (de Beaugrande, Dressler 1981: 15)

1.1. Tänapäeva stiliiuringud

Uuema aja stilistikauuringute ulatus on mitmekülgne. Olenemata lähenemisviiside erilaadsusest, peegeldavad peaaegu kõik tööd arusaama, et stiil on tekstide või tekstikogumike tootmiseks tehtavate iseloomulike keelevelikute tulem. Võib lähemalt uurida ühe teksti stiili, ühe autori kõiki tekste, rühma sarnaste autorite tekste, tekste, mis esindavad tervet ajaloolist perioodi ja isegi tüüpilisi üldkultuuri tekste koos selles valdava keelega. Selgelt kasvab ka probleemide hulk, kui stilistikauuring järjest rohkem keeleveldkondi hõlmab. (de Beaugrande, Dressler 1981: 16)

Kõige neutraalsem viis tekstis või tekstikogumikus tehtavate keelevelikute avastamiseks on statistika koostamine keelevelkasutusjuhtudest, kuid antud meetodi puhul peab ka meeles pidama, et see jätab varju mõned olulised kaalutlused. Suhteline esinemissagedus on tihti vähemääravam kui tõenäosus kohe tuvastada need valikud kindlas kontekstis, mis parajasti areneb. Mida eeldatakse üldiste keelenormide piires ühelt tekstilt ei pruugi kehtida teiste tekstide puhul ning nende kontekstist ja vastupidi. Lisaks varieeruvad suuresti astmed, millal keelevelik mõjutab stiili identifitseerimist ja millal mitte, näiteks, kas tahetakse olla silmatorkav või mitte. Eelnevalt järeldub, et stiil on defineeritav vaid tekstitootjate ja nende vastuvõtjate keeleliste toimingute kaudu, mis on stilistikauuringute üks põhiprobleeme. (de Beaugrande, Dressler 1981: 16)

Modernse lingvistika tekkides oli tavapärane piiritleda uurimist raamides, milles lause on suurim teksti sisestruktuuri ühik. Kõik struktuurid, mis ületasid lausepiiri liigitati stilistikavaldkonda. Selline jaotus peegeldab keele fundamentaalset omadust. Tunduvalt kindlajoonelisem on otsustada selle üle, mis moodustab grammatilise või vastuvõetava lause, kui selle üle, mis moodustab grammatilise või vastuvõetava lausejärje, lõigu, teksti või diskursuse. Liikudes lausepiiridest väljapoole, sisenetakse valdkonda, mida iseloomustab suurem valiku- või variatsioonivabadus ning väiksem kooskõlastamisvajadus paikapandud reeglitega. (de Beaugrande, Dressler 1981: 16)

Kui eeldada, et keelestruktuurid on alati tahtlike keeleoperatsioonide tulemus, siis peavad isegi üksikud laused arenema pigem valikute kaudu, nende ainuüksi abstraktsetest reeglitest tuletamise asemel. Lisaks on palju väliseid keelsuhteid, näiteks et subjekt esineb lauses enne verbi. Need keelesuhted võivad esineda nii ühes lauses kui ka ulatuslikus lausetekogus. Seega on olemas head motiivid, et tekstiteadust arendades lauselingvistikat ning stilistikat arendada. (de Beaugrande, Dressler 1981: 17)

1.2. Põhilised tekstitüübid

Kuna tekstide stiil on otseselt seotud tekstitüübiga siis peab autor oluliseks ära tuua põhilised tekstitüübid.

Tekstistruktuur on otseselt seotud tekstitüübiga, mis määrab ära, kuidas midagi peaks kirjutatama. Tekstide tüüpideks jaotamise vajadus on tingitud vajadusest keelt kasutada erinevatel eesmärkidel. Keele põhitegevused on olukorra või nähtustevaheliste seoste kirjeldamine, sündmustest ülevaate andmine, arvamuse väljendamine ning põhjendamine. Sellise jaotuse järgi on olemas kolm põhilist tekstitüüpi: kirjeldav ehk deskriptiivne, jutustav ehk narratiivne ning argumenteeriv tekst. (Kasik 2007: 41)

1. Kirjeldav ehk deskriptiivne tekst. Selle tüübi põhiülesanne on nähtuste seoste (sarnasused, erinevused, liigitused) väljatoomine ning nähtuste (konkreetsed/abstraktsed) ruumi liigendamine. Antakse kirjeldus mõnest püsivast situatsioonist, asjast, nähtusest mõnel muutumatul ajahetkel ning seotakse need tähelepanekud omavahel. Kirjeldused võivad olla nii subjektiivsed kui ka objektiivsed. Subjektiivsed kirjeldused on näiteks elamused või tähelepanekud ning objektiivsed näiteks tehnilised üksikasjad või mõistete seosed. Kirjeldavat teksti võib palju leida teatmeteostest, reisijuhtidest, ka isikukirjeldustest, situatsioonikirjeldustest jne. Kirjeldav ehk deskriptiivne tekstitüüp on iseloomulik teaduslikele uurimustele, õpikutele ning artiklitele. (Kasik 2007: 41)

Tüübi keelelised tunnused:

- seisundiverbid: konkreetset (olema, seisma, paiknema, asuma, paistma) või abstraktsed (tähendama, väljendama, sisaldama, koosnema, osutama, seisnema);
- põhiliseks ajavormiks on olevik või lihtminevik;
- olemasolulaused kohamäärustega (kuskil on midagi);
- liigitavad ja nimetavad öeldistäitelaused (miski on mingisugune);
- lause alus väljendab abstraktset mõistet või passiivset olukorras olijat.

(Kasik 2007: 41)

2. Teine põhiline tekstitüüp on jutustav ehk narratiivne tekst. Selle peaülesanne on mingi aja jooksul toimunud sündmuste edastamine ajalises järgnevuses. Sage on juht, et kõigepealt esitatakse teema ja tegelane, seejärel räägitakse sellest, mida tehti. Peamiselt edastatakse isikute või institutsioonide tegevusi. Jutustav tekstitüüp on omane rahvajuttudele, ilukirjandusele, elulugudele ning ajaloolistele ülevaadetele. Meediavaldkonda kuuluvad tüüpilised jutustavad tekstid on uudised, ning jutustavaid osi sisaldavad arvamuskirjutised. Sageli on jutustavas tekstis järjestus kronoloogiline, kuid ei pea seda olema. Ajaleheuudise tüüpiline järjestus on tihti „tagant-ette“, st kõigepealt keskne sündmus, seejärel see, kuidas selleni jõuti. (Kasik 2007: 42)

Keelelised tunnused:

- tüüpiline ajavorm on lihtminevik;
- öeldiseks enamasti tegevusverbid (tegema, minema, valmistama, kirjutama);
- tegevust väljendavad laused (keegi tegi midagi);
- aja- ja kohaväljendid (kus, millal);
- lause alus väljendab aktiivset tegijat, isikut või kollektiivi. (Kasik 2007: 42)

3. Kolmas tekstitüüp on põhjendav ehk argumenteeriv tekst. Selle peaülesanne on autori arvamuse ja hinnangu vahendamine ning selle põhjendamine, nähtuste põhjuse ja tagajärje seoste väljatoomine. Seisukohad on seotud keelevälise tegelikkusega, näiteks

lugejale/kuulajale tuttava aktuaalse probleemiga. Lähtepunkt on sageli kahepoolne ehk dialoogiline: väljendatakse hoiakut mõne teise asja suhtes. Teksti ülesehitus on kas vastandav või võrdlev. Põhjendav tekst on iseloomulik arvamuskirjutistele, esseedele, arvustustele, dialoogidele ning diskussioonidele. Palju esineb seda tekstitüüpi ka teadustöodes, sest nendes on tarvidus seisukohtade ning väidete põhjendamise järele. (Kasik 2007: 42-43)

Keelelisi tunnuseid:

- eitavad laused;
- vastandust ja võrdlust sisaldavad väljendid;
- tingiv kõneviis;
- võimalikkus või vajalikkus, tõenäosus ning positiivne või negatiivne hinnang (neid väljendavad sõnad);
- omadussõnad ja nende võrdlusastmed;
- põhjuslikud side- ja mäarsõnad (nt seetõttu, niisiis, seega). (Kasik 2007: 43)

Ei välistata ka juhtu, et ühes tekstis on esindatud mitme tüübi omadused korraga, näiteks jutustuses kirjeldavad osad ning kirjeldavas tekstis põhjendused. (Kasik 2007: 46)

Egon Werlichi põhjal kuuluvad eksisteerib viis tekstitüüpi, Kasiku mainitud kirjeldava, jutustava ning argumenteeriva tekstitüübi kõrval veel ka esitav ehk ekspositoorne tekst, kus nähtused on asetatud kohta, aega, situatsiooni ja milles esitatakse nende omadusi, kasutades selleks täiendeid ning öeldistäiteid; lisaks veel juhendav ehk instruktiivne tekst, mis on mõeldud kellegi käitumises muutuste esile kutsumiseks. (Werlich 1983, viidatud Lepajõe 2002 järgi)

1.3. Tekstiliigid

Tekstist rääkimise seisukohalt on oluline, et see oleks kuidagi liigitatud. Tekstiliike nimetatakse žanriteks. Inimestele igapäevaselt tuntud žanrid on näiteks toidureseptid, romaanid, eeskirjad, uudised, luuletused, kirjad, reklaamid, meilid jne.

Tekstiliigi alla kuulub ka kirjand. (Kasik 2007:49)

Tekstiliikide olemasolu on tinginud inimese harjumus kasutada ühtedes olukordades ühtmoodi suhtlusviisi. Inimesele on loomulikuks muutunud olukorrast sõltuv esitusviis, mida on hakatud pidama ainsaks võimaluseks. Teaduslikku tööd ei kirjutata nagu reklaami ega luuletust nagu uudist. Ministri või ametniku sõnastus peaks olema ametikeelne, et seda ei registreeritaks populistlikuna. Teadustekstist on meile tuttavad pikad ning täpsed definitsioonid, jutlustes on ootuspärane arhailisus ning õpetlikkus. (Kasik 2007:49)

Erinevalt tekstitüüpidest puudub žanritel universaalsus, žanrid on seotud tavade ja harjumustega. Sellest tulenevalt ei ole olemas ka kindlat žanrite loendit, vaid tekste eristatakse ja liigitatakse erinevatel viisidel. Üldiselt eristatakse keelekasutusvaldkondade järgi argikeelt, ilukirjanduskeelt ning tarbekeelt, tarbekeele alaliikidena näiteks ajakirjanduskeelt, ametikeelt ning teaduskeelt, mis omakorda jagunevad veel hulgak alaliikideks, tuttavamad ilmselt klassikalised kirjandusžanrid romaan, novell, luuletus jne. Meedias reportaaž, intervjuu, juhtkiri, arvamus jt. Tarbeproosast on tuntud referaadid, protokollid, ametikirjad, reklaamid, teadusartiklid. (Kasik 2007:50)

Mõned tuntuimad tarbetekstiliigid on uudis, artikkel ja retsensioon. (Kasik 2007: 51)

Tekstiliigid erinevad üksteisest temaatika, kompositsiooni ning kasutatavate keelevahendite poolest. Keelevahendite valik on teksti stiili kujundaja. Sama sisu edasi andmiseks on mitu võimalust, valida tuleb olukorraga sobivad sõnad, kujundid, vormid ja lausemallid. Sama valdkonna tekstiliike on erialakirjanduses üldistavalt nimetatud funktsionaalstiilideks või registriteks. Mõned registrid on nt teaduslik, ametlik, mitteametlik jt registrid. Stiili iseloomustus on sageli subjektiivne: kirjeldab või seletab, milline mulje lugejale tekstist jääb. Tekst võib tunda selge või ka raskesti mõistetav, kuiv või elav, lihtne või keeruline, kompaktne või laialivalguv, ilma et tegelikult vaadeldaks teksti omadusi või loetletaks keelevorme. Objektiivse stiiliuurimise lähtekoht on kvantitatiivsed mõõtmised. Stiili seisukohalt on olulised sellised keelejooned, mida esineb tekstis piisavalt sageli. Sellisteks mõõdetavateks omadusteks on näiteks:

- sõnaliikide vahekord;
- abstraktsete sõnade (nt *mina*-vormide) hulk;

- liitsõnade ja tuletiste hulk;
- öeldise vorm, eriti isikulise ja umbisikulise tegumoe suhe;
- lauselühendite hulk ja nende liigid;
- kõrvallauseste hulk pealauseste suhtes;
- sõnade ja lausete pikkus;
- sõnavaras esinevad eritunnustega sõnad (nt kõnekeel, võõrsõnad vm).

Kui tunnuseid lugeda ja võrrelda on võimalik näha, milline on teksti, tekstiliigi või autori stiil, stiilide erinevuse kirjeldamiseks on võimalik vaadata, kas tekstid on abstraktsed või konkreetsed, staatilised või dünaamilised, objektiivsed või subjektiivsed. (Kasik 2007: 54-55)

Hea tekst sõltub autori teadlikust püüust ja keelelisest viimistlusest, valikust alternatiivide vahel. Olulised viimistletavad tunnused on lauseehitus ja sõnavalik. Stiili seisukohalt on kõige olulisem õige värvinguga sõnade valik. Keele leksikaalsed vahendid ehk sõnad ja väljendid, on jaotunud üldjoontes neutraalseteks ja mitteneutraalseteks. Mitteneutraalseid sõnu ja väljendeid on nimetatud ka stiilivärvinguga keelenditeks. Neutraalne sõnavara on igasuguste tekstide ja stiilide põhiosa, mitteneutraalse sõnavara kasutusala on piiratud. Oluline on märgata, milline on sobiv väljend, teha vahet tänapäevasel ja vananenud sõnal, teha õigeid valikuid, millal on sobiv kasutada sõna erinevates olukordades, milliseid saab kasutada piiratud ning vaid teatud tekstiliikides. Keelend võib olla mitteneutraalne mitmel põhjusel ning mitut moodi. (Kasik 2007: 55)

Stiilivarjundid on selgelt tuntavad tegevusviisi kirjeldavate ehk deskriptiivsete sõnad puhul, nagu nt *kõmpima*, *karglema*, *liuglema*, *hiilima*, ka loodushääli jäljendavad ehk onomatopoeetilised sõnad, nt *kõlksuma*, *vulisema*, on piiratud kasutusvõimalusega. Stiililiselt varjundatuteks peetakse näiteks võõrsõnu, murde- ja slängisõnu, arhaisme ja neologisme. Võõrsõnade kasutamine on lubatud teadustekstis. Murde- ja slängisõnad sobivad ilukirjandusse ja reklaami ning vahel ka arvamusteksti. Arhaismid on heaks värviandjaks tekstidele möödunud ajast, keeleuenduslikud vormid elavduseks humoreskidele või vestetele. Rohked neologismid võivad mõjuda kunstlikult ja ebaloomulikult. (Kasik 2007: 55)

Sõnade stiiliväärtus on tihti seotud keele muutumisega ning sellega, et sõnavara

on peegeldus keelekollektiivi hoiakutes toimunud muudatustest. Osa sõnavarast on vananenud, kulunud või omandanud uued tähendused. Hoiakute rahvusvahelistumine võib samuti muuta sõnade stiiliväärtust. (Kasik 2007: 55)

Sõnade valiku puhul on samamoodi väga oluline teksti eesmärk. Teaduskeele ideaal on mõiste ja sõna üksühene vastavus, kunstikeeles loeb sõna enda stiiliväärtus, milles mängib rolli sõnade mitmetähenduslikkus ja kõrvaltähenduste emotsionaalne varjund. Reklaamis on kasutusel sõnade emotsionaalsed kõrvaltähendused ning varjundid. Sõnade stiiliväärtuste kasutusel ning hindamisel on oluline teada, et sõnade kasutusviis ning kontekst on lõplikud otsustajad, millal võimalikud kõrvaltähendused kaasa mõjuvad või millal teksti stiilile varju heitma hakkavad. Samad sõnad omandavad eri kontekstides erinevad tähendused ning kannavad erinevat stiiliväärtust. (Kasik 2007: 56)

2. Stiil

Rääkides või kirjutades valitakse stiil, olenevalt sellest, mida tahetakse väljendada. Üht asja võib edasi anda mitmel eri viisil. Küsimus on selles, kust tuleb see stiil, mille keelekasutaja valib. Millised on asjaolud sobiva stiili valimisel, mis selle määravad. (Saukkonen 1984: 9)

Vale oleks öelda, et ühe inimese stiilil ei ole midagi ühist teiste inimeste omaga. Keelekasutaja valib keelekasutusolukorras teatud stiilimalli, teades, et igas olukorras ei saa rääkida ega kirjutada nagu tahetakse. On olemas kindlad reeglid selle kohta, kuidas on normikohane või sobiv midagi öelda. Needsamad seaduspärasused on keeleüheselt heaks kiidetud ja omandatud stiilnormid, mis ei sõltu otseselt õigekirjareeglitest. Nendest seaduspärasustest on välja kasvanud erinevad stiililiigid, millel on omad normid. Kui küsida, miks on olemas erinevad stiilnormid, siis on hea vastus – selleks, et vestlus

õnnestuks. Kui romaan kirjutatakse teaduslikus stiilis või teaduslik töö ilukirjanduslikus stiilis, siis ei saadaks tekstist aru. Nendel kaalutlustel võib öelda, et stiil ei ole mitte vaid kaunistus, vaid kasutusolukorraga sobiv kõneviis. (Saukkonen 1984: 10)

Stiilile omane subjektiivne aspekt on see, et peale selle, et tekst teenib eesmärgi, oleneb ta ka keelevälisest kontekstist, milles keelt kasutatakse, rakendatakse keelelise väljenduse rolli laiemas tähenduses. Erinevatel suhtlusülesannetel on eri nõuded keele kasutamiseks. Teatud kindlal viisil loodud sotsiaalse kommunikatsiooni ülesanded on enda kõrvale tekitanud ka teatud reeglid ning piirangud keelekasutusele, need on keelekasutusreeglid, stiili reeglid ja neist tulenevad stiililiigid. (Saukkonen 1984: 10)

Olenemata nende reeglite olemasolust on igaljuhul muidugi võimalus kasutada ka individuaalset stiili, vastasel juhul kasutaksid kõik inimesed keelt sarnastes olukordades samamoodi, seetõttu ei anna stiilnormid detailseid juhiseid, kuidas peaks iga lause igal ajahetkel sõnastama, kuid selge on see, et eri tekstid sallivad vaid teatud määral isiklikku vabadust keeles. Keeleühised stiilireeglid võivad olla kas lõdvalt või tugevalt normitud. Näiteks on ametliku stiili mudel üsnagi kitsas ning seal keelekasutajal erilist vabadust ei ole. Ametlikus stiilis kirjutatud tekstid ei tolereeri isikliku stiili väljapaistmist. Isiklikuks eneseväljenduseks ning vabavormilisemateks tekstideks on ilukirjanduslikus stiilis tekstid, mille stiilnormide kohta võib öelda, et need on vähenormeeritud ja annavad võimaluse isikliku stiilivabaduse jaoks. (Saukkonen 1984: 10)

Õige stiili valik on väga oluline. See määrab täielikult kõneakti õnnestumise või ebaõnnestumise. Võib öelda, et mida paremini tekstis selle funktsioon ja eesmärk realiseeruvad, seda parem on stiil. Muidugi peab teksti koostaja ka arvestama sellega, et ta ei ole viimane, kes tekstile reageerib, vaid tekstil on ka vastuvõtja ning seetõttu on oluline, et kirjutaja paneks ennast keelesituatsioonis vastuvõtja olukorda ning mõtleks sellele, kas ja kuidas vastuvõtja kirjutaja tekstist aru saab, kas nii nagu seda autor on mõelnud, või on võimalusi teisiti mõistmiseks. (Saukkonen 1984: 11)

Ametlikes dokumentides on teksti väärnimõistmisvõimalus kõrvaldatud, sest kasutusele on võetud vormikohased stiilinõuded ehk ametlik stiil. Tekstid, mis järgivad ametlikku stiili nõudeid on kõneakti toimimise suhtes turvalised ja õige lahendus. Selles valdkonnas on skemaatiline stiilimall mõistlik, sest aitab kaasa keeleakti õnnestumisele. Teine äärmus on ilukirjanduslik stiil, milles skemaatilise stiilimalli kasutamine oleks

märk halvast stiilist. Üksikisikud kasutavad stiililiike erinevalt, siiski on keelekasutajaskonnal mingisugune üldine, kollektiivne teadmine või idee sellest, mis on tekstiliigid ning millised on nende reeglid. Juba see asjaolu, et on olemas erinevad nimetused nagu uudis, reportaaž spordiülekanne, arvustus, jutlus, reklaam, aruanne, luule, draama jne., annavad tunnistust sellest, et on olemas intuiitiivselt tabatavad ja normitud keelekasutusliigid. (Saukkonen 1984: 11)

Teine oluline küsimus on, mis saab siis subjektiivselt, iga keelekasutaja individuaalsest stiilist kui on täidetud stiili üldeesmärk ja arvesse on võetud stiilnormid? Võib öelda, et iga kõne ja kirja lõplik stiil kujuneb selle keeleümbruskonna või konteksti põhjal, milles keelt kasutatakse, kõneldud või kirjutatud teksti eesmärgi, kavatsuste, keelelise väljenduse ülesande ja funktsiooni põhjal. Igal suhtlusolukorral on oma spetsiifilised keelenõuded olenevalt teksti eesmärgist ning sotsiaalsest situatsioonist, mis reguleerivad detailselt stiilinõudeid ning kirjutamisviisi. (Saukkonen 1984: 11)

Suhtlusolukorras loeb sotsiaalse situatsiooni puhul see, milline on suhe rääkija ja kuulaja, saatja ja vastuvõtja vahel, kui lähedased need on. Sellest olenevalt võib teemat esitada tuttavlikus stiilis või ametlikus ja formaalsest stiilis. Ehk siis kõneleja või kirjutaja arvestab instinktiivselt sellega, kes on teate vastuvõtja, et toimiks kommunikatiivne meeskonnatöö ning et kommunikatsiooniks õnnestuks plaanipäraselt. Kõneakti eesmärk, funktsioon ja sotsiaalne olukord, kõneleja ja kuulaja vaheline suhe, edastavad, millist vaatenurka sõnumi saatja esindab. Igal on oma vaatenurk, aga lisaks sellel peab arvestama teksti eesmärgist järelduva seisukohaga ja teksti vastuvõtja seisukohaga. Sõnumisaatja peab otsustama, kas saatja seisukoht jõuab õiges tähenduses saajani, milliseid väljendeid kasutatakse, kas räägitakse üldiselt ja abstraktselt või konkreetselt ja näiteid tuues, kas saatja kajastab oma hoiakuid ja tundeid või räägib objektiivselt, ja tuleb kindlaks määrata, millises järjekorras seisukohti esitatakse. Selliseid stilistilisi valikuid, mille üle otsustada, on palju. Valikute lõpuks peaks kokku sama saatja isiklik seisukoht ja vastuvõtjast ning välistest teguritest olenev kommunikatsioonieesmärk, mille tulemuseks või kompromissiks võib stiili nimetada. (Saukkonen 1984: 12)

Eelnev on oluline ka kirjandi seisukohast, sest eksaminant peab arvestama, et tema töö on ametlik koolitekst, mille hindajaks on komisjon, ning seetõttu peab kirjutaja

hoolikalt valima stiilivahendeid, mida oma töös kasutab.

2.1. Stiilikäsitus uues stilistikaõpikus

Uus 2014. aastal ilmunud gümnaasiumi stilistikaõpik „Korras keel, sobiv stiil, selge sõnum“, toob nagu tekstilingvistikat käsitlev *Introduction to Text Linguistics* välja, et stiil ja stiili mõiste pärineb vana Kreekast ning on välja kasvanud retoorikast, milles stiiliõpetuse tähenduses mõisteti retoorikavõtete ning reeglite omandamist, kus isikliku omapära kajastumine tekstis ja kõnes ei olnud õigustatud. Stiilireegleid võrdsustati kindla reeglistiku poolest grammatikareeglitega ja peamised stiiliväärtused olid keele puhtus, selgus, tihedus, ilu, sisendusjõud ning elavus. (Kern jt 2014: 37)

Stilistikaõpik rõhutab sedagi, et keelevaldkonnas on stiili ja stiilsuse mõiste raskemini kindlaks tehtav kui teistes valdkondades, näiteks muusikas või rõivastuses. Rõhutatakse ka seda, et stiiliga mängimine on sobilik ilukirjanduses, kuid mitte ametlikus õhkkonnas. (Kern jt. 2004: 38)

Stilistikaõpik sõnastab stilistika ehk stiiliõpetuse mõiste kui keeleliste väljendusvahendite uurimist seisukohast, kuidas suhtluseesmärki stiilivõtete abil edukamalt, ökonoomsemalt ja esteetilisemalt täita. Inimese individuaalne stiil ning tekstide stiil avaldub selles, kuidas keeleelemente valitakse ja sobitatakse. Elementidena mõistetakse sõnu ja lausete moodustamise viise. Sagedasemad stiilivead tekivad seoses keelendite valiku ja ühendamisega, näiteks argikeelsuse kasutamine seal, kus peaks olema kirjakeelne ning lihtlausete kasutamine, kus võiks moodustada sidesõnade abil ühendatud osalausetege liitlause, mis aitaks kaasa sidususele, probleem on ka liigne kujundlikkus tekstis või olukorras, kus peaks olema otsekohene. (Kern jt 2004: 38)

Oluline mõiste stilistikas on stiilimõra, selle all peetakse silmas näiteks seda, kui kirjakeelsesesse teksti satub kõnekeelseid sõnu ning samuti see, kui ühe ajastu sõnavara satub teise. (Kern jt 2004: 38)

„Eesti keele käsiraamat“ sõnastab stiili definitsiooni järgmiselt: „Stiil on suhtlussituatsioonile ja – eesmärgile vastav keelekasutusviis. Stiili tunnusteks on iseärasused morfoloogias, sõnamoodustuses, sõnavaras, lausestuses, kujundikasutuses, teksti liigenduses vm keele valdkondades.“ Teksti stiiliga on seotud teatud valikuid, mida autor kirjeldas ka Saukkoneni stiilikäsitus kirjeldades. Need valikud jõustuvad vaid siis, kui on olemas, mille vahel valida. Valiku määrab see, mis eesmärgil, kellega ja mis olukorras suheldakse. Suhtluse liike on mitmeid, see võib olla suuline või kirjalik, avalik või privaatne, ametlik või argine ning iga liik neist eeldab erinevate vahendite kasutamist. (EKK 2007: 624; Kern jt 2014: 41)

Stiilis on tähtis eraldada harilikke ehk markeerimata variante ning erilisi ehk markeeritud variante. Markeeritud variantide puhul tuleb silmas pidada, et sellega kaasnevad tihti teatud kasutuspiirangud, mis on seotud keelekasutusolukorra ning teksti liigiga. Et valesümboolsust vältida, tuleks pruukida sõnu ja väljendeid õiges kontekstis ning õiges tähenduses. Sellega on otseselt seotud ka stiilmärgendite eristus, näiteks *luulekeel* või *argistiil*. Stiililisi variatsioone esineb nii ortograafias, häälikuortograafias, morfoloogias, sõnamoodustuses kui ka lausestuses. Ära ei tohi unustada ka teksti liigenduse olulisust, sest kui tekst on loogiliseks tervikuks sidumata, võib seda pidada stiililiselt halvaks. (Kern jt. 2014: 41 – 45)

Üldkujul võib stiili jaotada sõnavarade järgi alaliikideks, nendesse kuuluvad üldsõnavara, mis on keelekasutaja igapäevane sõnavara ning mida suurem see sõnavara on, seda parem; oskussõnavara, mis kuulub kokku eriala või tegevusvaldkonna erisõnavaraga ning erisõnade kasutamist on soovituslik üldsõnavaras vältida, eriti juhul, kui oskussõnadel on olemas üldkeelsed vasted; eraldi liigi moodustavad slängi- ja muud rühmakeeled, kuhu hulka kuulub ka sotsiaalne murre. Slängi kasutades tuleb kasutusest teadlik olla ning vältida slängi seal, kuhu ta ei kuulu, näiteks ametlikus stiilis ja teaduses. (Kern jt. 2014: 48 – 51)

Kirjakeele puhul on oluline teada, et see on enamasti stiililiselt markeerimata. (Kern jt. 2014: 58)

Stiili ning kirjandi kirjutamise kohta pakuvad head ülevaadet veel mitmed teksti- ja stiiliõpikud, näiteks Märt Hennoste „Tekstiõpetuse õpik“ ja „Arukas arutleja“, Martin Ehala „Kirjutamise kunst“ ning Maaja Hage „Teksti- ja kõneõpetus“. Õpilane saab neist

kindlasti nõuandeid kirjutamiseks vastavalt stiilinõuetele.

2.1. Funktsionaalne stilistika

Funktsionaalne stilistika on üks stilistika allteadusi, mille uurimisaineks on objektiivsed kollektiivsed stiilid, mis eeldab seda, et iga teksti jaoks on olemas teatud mallid, mille toel koostatakse tekste. Teksti saatja peab neid malle kasutama, et sõnum kohale jõuaks ja mõjuks nagu kavatsatud. Selliste tekstide puhul nagu uudis on olemas teatud nõudmised selle keeleliste omaduste ning faktistik sobitatakse skeemiga. Tarbestiili ametliku osa tekstides kaob koostaja isik ning rääkida saabki vaid funktsionaalstiilist, mitte isikustiilist. Kirjanduses on autor otsustaja ning ilukirjandusliku teksti vastuvõtjal jääb tõlgendusvõimalus. (Kern jt. 2014: 70)

Funktsionaalstilistika liigitab tekstid rääkijakeskseks, kõnetatukeskseks ja teemakeskseks. (Saukkonen 1984: 27)

Funktsionaalstilistika põhiidee on see, et keel ei toimi selle pärast, et see on süsteem, vaid keel on süsteem selleks, et see saaks toimida. Keele sotsiaalsed funktsioonid ja kommunikatsiooniülesanded on siis hoopis olulisemad ja põhilisemad kui kui keelte süsteem või vorm. Sel moel on keelefunktsioon fikseeritud, sotsiaalselt motiveeritud ja esineb sageli ühiskonna keelevälise normidega. See määrab keeleliste väljendusvahendite valiku ning seeläbi saavad stiilid endale nimetused. (Saukkonen 1984: 24 – 25)

2.2. Põhilised stiililiigid

Saukkoneni järgi on põhilised stiililiigid ilukirjanduslik stiil, teadusstiil ning ajakirjanduslik ehk publitsistlik stiil, sellele lisab töö autor veel „Eesti keele

käsiraamatust“ pärit ametliku stiili ning stilistikaõpiku ja Reet Kasiku tekstiõpetuse õpiku käsitluse tarbestiilist. Töö autor on kirjeldanud stiililiike kasutades kõiki eelpooltoodud allikaid.

2.2.1. Ilukirjanduslik stiil

Ilukirjanduslikule tekstile on omane see, et selles saab kirjutaja esitada oma tundeid, vaateid ja nägemusi, mis samuti võivad mõjutada teksti vastuvõtja hoiakuid, arusaamu, emotsioone ja tundeid. (Saukkonen 1984: 36)

„Eesti keele käsiraamat“ lisab, et ilukirjanduslik sõnavara sisaldab eristuvana luulekeelset sõnavara ning rõhutab samuti, et ilukirjanduslik sõnavara teenib eelkõige lugeja esteetilis-emotsionaalse mõjutamise eesmärki. (EKK 2007: 626)

Ilukirjanduslik stiil on selles suhtes oma keelekasutuselt vabam, kui teised stiililiigid, sest aktsepteerib markeeritud väljendeid ning autori minapildi peegeldumist tekstis.

Ilukirjanduslikule stiilile on omane konkreetsus, dünaamilisus, subjektiivsus, jutustav olemus ning rohke deskriptiivsus. (Saukkonen 1984: 62)

2.2.2. Teaduslik stiil

Teaduslikule tekstile on omane teksti usaldusväärsus, mille tagab võimalus kontrollida kirjutaja öeldut ning jälgida teed järeldusteni. Teadusliku teksti keskne koht on põhjendamine – väited, mis on esitatud, peavad olema põhjendatud kas allikate, näitematerjali või analüüsitulemustega. Taotluslik on täpsus, mis eeldavad väidete põhjendamist ning faktide kontrollitavust. Teaduslikule tekstile on veel omane konventsionaalsus, ehk tekstid on terviklikult liigendatult ning struktuurilt kokkuleppelised, mis eeldab, et neis esinevad teatud harjumuspärased osad. Infot edastatakse kindlas järjekorras ning teadusteksti tüüpstruktuur on sissejuhatus, teoreetilise tausta kirjeldus, analüüsimeetodi tutvustus, materjali esitamine, tulemused, analüüs, kommentaarid ning allikate loetelu. Teaduslik stiil eeldab teatud kokkuleppelist

viisi teistele uurimustele viitamisel, mõistete defineerimisel, üleminekul ühe asja juurest teise juurde ning endale viitamisel. Tihti on teaduslik tekst kultuurisidus, et erinevate teadusalade ning kollektiivide arusaamadel oleks ühisosa, mis teksti ning argumentatsiooni loogiliselt mõjuma panevad. Teadusteksti olulisi väliseid tunnuseid on allikaviidete kasutamine, hierarhiline liigendus peatükkideks ning alapeatükkideks ning keelekasutuses tuleb jälgida teadusliku registri põhiomadusi – neutraalsust, impersonaalsust, täpsust, asjalikkust ning süsteemsust. Arvestada tuleb ka lugejaskonnaga, võttes arvesse potentsiaalse lugeja tausta, informatsioonitundmist käsitletava kohta, võimalikke lugejapoolseid küsimusi ning seda, millist mõju tahetakse lugejale avaldada. Teaduskeele tunnused on sujuvus, kergesti loetavus ning täpsus. Täpsuse juures on olulise tähtsusega, et kui autor midagi oletab, tuleb need esitada ning põhjendada. Vältida tuleks paljusõnalisust ja täpsuse huvides tähelepanu pöörata terminoloogiale. Teadusteksti eesmärk on olla neutraalne, mis sõnavara aspektist eeldab asjaliku tarbekeele kasutamist. Teadusliku teksti juurde ei kuulu humoorikad väljendid ega stiilivärvinguga keelendid. Teadustekst peab vältima stiililisi kõrvalekaldeid, et tekst oleks üheselt arusaadav, mis on teadusteksti üks põhilisi taotluseid. Teaduslik stiil eeldab impersonaalsust, kaasa arvatud iseendale viitamisel, ning jälgida tuleb, et ei kasutataks *mina-* ega *meie-*vorme, ega muud isikulist pöördumist. (Kasik 2007: 109 – 125)

Teaduslikule stiilile on omane rohke sõltuvuslausete esinemus, eriti levinud on relatiivlause mis algab sõnaga *mis*. Relatiivlauseid on tavaline teadusliku stiili osa, samuti on teaduslikku stiili kasutatavate tekstide laused pikemad kui muude tekstiliikide omad. Nominaalistus, mõistestamine ning staatilisus on teaduslikule stiilile omased. Teadusliku stiili verbidele on tavaline ebaaktiivsus ning vähesem dünaamilisus, mis avaldub ka aktiivverbide passiivistamises. Teaduslik stiil on abstraktsem, staatilisem, objektiivsem, analüüsivam ning põhjendavam kui ilukirjanduslik stiil. (Saukkonen 1984: 62)

2.2.3. Ajakirjanduslik ehk publitsistlik stiil

Ajakirjanduslik stiil eeldab täpsust ning dokumenteeritust, kasutatakse tsiteerimist, isikud on esitatud nende nimedega, täpse nime, ametinimetuse ja vanusega,

fakte põhjendatakse ning esitatakse allikad. Sõnumi vahendajat, kas siis ajalehte või ajakirjanikku rõhutatakse korduvalt ning ajakirjanduslikus stiilis on lubatud ka suhtumist väljendavad keelendid. (Kasik 2007: 58)

Ajakirjanduslik stiil läheneb oma olemuselt teaduslik-teoreetilisele stiilile kui ilukirjanduslikule stiilile, seda osalt põhjusel, et mõned teaduslikud tekstid kuuluvad erinevate väljaannete koostisesse. (Saukkonen 1984: 62)

2.2.4. Ametlik stiil

Ametlik stiil hõlmab erinevatele valdkondadele omast sõnavara. Need valdkonnad on näiteks valitsemine, haldus, õigus ja asjaajamisekeel. Ametliku stiili sõnavarasse kuulub suurel hulgal oskussõnu, kuid ka muid stiiliomaseid sõnu, näiteks adjektiivid *kohustuslik, pädev, vajalik*; väljendtegasõnad *aluseks võtma, kindlaks määrama*. Ametlikus stiilis esinevate sõnaühendite koosseis on täpselt ette nähtud, näiteks *diplomaatilisi suhteid sõlmima* või *paragrahvi kohaldama*. (EKK 2007: 627)

2.2.5. Tarbestiil

Tarbekeel on ilukirjanduskeele ning argikeele kõrval üks enimlevinuid tekstistiile. Tarbestiil hõlmab nii ametikeele kui teaduskeele ning vajab eraldi äramärkimist. Kui argikeelt kasutatakse erasuhtluses ja keelevahendite valikul on määravaks konkreetne suhtluspartner siis ilukirjandus- ning tarbetekstid on mõeldud suurele auditooriumile. Ilukirjandus on mõeldud elamuste, kujutluste ning meeleolude vahendamiseks esteetiliselt mõjumiseks siis tarbeteksti eesmärk on lugejale või kuulajale millegi sisu vahendada. Mida kaugemale teksti jagatav info ilukirjandusest jääb, seda enam on vaja arvestada keelenorme. Tarbeteksti puhul on tarvis mõista, et kõrvalekaldumine keelenormist suurendab teksti väärnimõistmisvõimalusi. Hea tarbestiili juurde kuuluvad selgus ja veatus ning täpne keelekasutus. Tarbetekst põhiülesanne on informatsiooni

vahetamine ning sellise stiili olulisimad tunnused on, et kirjutaja suhtuks ainesesse objektiivselt, keel oleks ühemõtteline, tähelepanekud ja järeldused üldistava ning asjaolusid arvestavad ning kirjutaja isikupära peaks jääma tagaplaanile. Sõnastuses pööratakse tähelepanu sellele, et väljendid oleksid üheselt mõistetavad, täpse sisuga, neutraalse värvinguga. Tarbestiili alla kuuluvad uudised, ülevaated protokollid, teaduslikud artiklid jne. (Kasik 2007: 63)

Hea tarbestiil eeldab, et kirjutised põhineksid faktidel ning asjatundlikkusel.

Arvamused ja tähelepanekud ei ole piisav argument, et aines mõjuks asjalikult, mis on tarbestiili olulisimaid tunnuseid. Tarbestiilis tekst peab olema tervik, muidu ei saa tekstist korrektset ning arusaadavat kogumit. Enne kirjutamist peab autoril selge olema, millest kirjutatakse, millised on faktid ning mis järjekorras need esitatakse, kui palju igale faktile tekstis tähelepanu pöörata, kuidas neid seostada ning millised järeldused saab teha. (Kasik 2007: 64)

Hea tarbestiili omadused on lisaks veel selgus, tihedus ning konkreetsus, teksti stiili rikuvad segasus laialivalgumus ja üldsõnalisus. Teksti loetavus on põimingu selgusest, tihedusest ning konkreetsusest ning tänu neile saab tekstist loetav ning arusaadav kirjatöö. Loetavuse all peetakse silmas väljenduse lihtsust, kergesti omandatavust – teksti struktuuriomadusi ja sõnavalikut. Tarbestiili mõistetavuse all peetakse silmas teema head seletamist, sobivate näidete esitamist, sõnavara konkreetsust, kuid oluline on ka vastuvõtja teadmised ning arusaamisvõime. (Kasik 2007: 64)

Mõisted, mida mainimata tarbestiili puhul hakkama ei saa, on selgus, loetavus, konkreetsus ja tihedus. Selguse puhul on olulisel kohal teksti ülesehitus – see peab olema loogiline ning järjekindel. Teksti osaks olevad üksused tuleb esitada loogilises järjekorras üksteise järel mitte läbisegi kasutatuna – teemade ja alateemade esitamise järjekord peab olema arusaadav ning põhjendatud. Loetavuse huvides on oluline, et tekstis ei esineks palju lugejale arusaamatuid sõnu, laused ei oleks ehituselt liiga keerulised ning vältida tuleks sõnade, lausete ja/või fraaside mitmetähenduslikkust, sest see võib tekitada vääraseid. Konkreetsuse puhul on esmane nõue, et tekstis kasutatavate sõnade tähendus oleks võimalikult konkreetne. Tihe tekst eeldab seda, et välditakse liigsõnalisust, esitatakse vaid peamine. Tarbestiilis teksti laialivalgumuse huvides on kasulik meeles pidada nõuannet: „Jätta tekstist välja kõik see, mida lugeja juba teab, mida ta ei peagi

teadma ja mida ta oskab ise tekstist välja lugeda.“ (Kasik 2007: 63 – 76)

2.2.6. Argistiil

Rääkides stiililiikidest peab puudutama ka argistiili mõistet, sest see on teiste stiilide kõrval üks levinumaid stiililiike, millega inimene igapäevaelus pidevalt kokku puutub.

Argistiil on ulatusliku ning kihistuva sõnavaraga stiil, mis kirjakeelega võrreldes on vabam ning normilõdvem ja selle peamine kasutusala on vähenõudlikum igapäevasuhtlus. Argistiil ei hõlma ilukirjanduskeele emotsionaalset aspekti ega teadus- ja ametliku keele ratsionaalsust ning sisaldab värvikaid väljendeid. Argistiilis esineb tihti tähendusmuutuseid läbi teinud sõnu, häälikulist mängu, oma- või võõrliidetega markeeritud tuletisi ning värvikalt kokkupandud liitsõnu. Argikeeles leidub palju fraseologisme ning selles leidub palju rohkem vene laene kui kirjakeeles, samuti leidub argikeeles ka vanu saksa laene. Tänapäevases argikeeles leidub nooremast põlvkonnast pärit keelekasutajate seas vanade laenude asemel pigem soome ja inglise laene. Argistiil on väga ulatuslik, sest see liigub kirjakeelelähedasest sõnavarast kuni üldslängini välja. Argisõnavara suulise kõne osasse kuuluvad ka kirjakeelsete sõnade lohaka värvinguga variandid nagu näiteks *igastahes* või *mikker*.

3. Kirjandi stiil

Järgnevalt kirjeldab bakalaureusetöö autor kirjandi stiili. Kõigepealt annab autor ülevaate kirjandi struktuurist ja tekstiliigist, sest need on seotud stiilielementide valikuga, samuti on kirjandi ülesehitus oluline, kuna üks hea stiili põhilisi eeldusi on teksti ühtsus, mille korralik ülesehitus ning liigendus tagab. Bakalaureusetöö autor lähtub oma käsitluses Märt Hennoste definitsioonist, et kirjand on õpilase kirjutatud tekst, milles on kasutatud ilukirjandusele, publitsistikale või teadustekstile iseloomulikke väljendusvahendeid. (Hennoste 1990, viidatud Lepajõe 2011: 26 järgi)

3.1. Kirjandi ülesehitus

Et kirjutada head kirjandit, tuleb lähtuda ka teoreetilistest teadmistest, millest olulisemad on tekstide põhistruktuuri osade tundmine ning nende ülesannete ja teksti tootmisega seotud tövõtete tundmine. (Hennoste 1998: 5)

Esiteks on oluline pealkiri. Kirjandi kirjutamisel on oluline, et kirjutaja lähtuks ettenähtud või valitud teemast. Teema määratlemisvõimalus on kui nähtuste ring, mida käsitletakse kirjandis. Sellele on rajatud järgnev sisuarendus. Teemad võivad olla kas avatud või suletud, olenevalt pealkirja seatud võimalusest, st kas pealkiri lubab ainestikku käsitleda vabamalt või mitte. Suletud teemade puhul esitatakse probleem ühemõttelise väitena ning autori eesmärk on kas nõustuda või vastu vaielda, seda korralikult põhjendades. Juhul kui teema on avatud, peab kirjutaja leidma lähtekoha ning probleemi ja sõnastama peamõtte. Pealkirju saab ülesehituse järgi jagada kolme rühma:

- Pealkirjad, milles esitatakse teksti idee, kus autori ülesanne on väidet põhjendada ning näiteid tuua;
- Pealkirjad, milles kesksel kohal on teatud motiiv või detail, ning selle motiivi või detaili lahtimõtestamine on aluseks peamõtte avamisel.
- Pealkirjad, milles teema või probleem on esitatud üldsõnaliselt ning autor peab leidma nii probleemi kui ka selle lahenduse. (Hennoste 1998: 5-6)

Autorile on jäänud vabadus teemat sobivas suunas arendada, kasutades ala- ja vahepealkirju ning motot. (Hennoste 1998:6)

Alapealkiri on mõeldud teema täpsustamiseks või seletamiseks. Alapealkirjast ei tohi välja jätta teema keskseid mõisteid. Vahepealkirjadega saab esile tuua teksti erineva sisuga alaosasid, milles taotletakse esituse järjekindlust ning täpsust, kusjuures vahepealkirjad peavad alluma teksti teemale ning stiilile. (Hennoste 1998:6)

Moto on mõeldud teema arendamine iseloomule viitamiseks või põhiidee seletamiseks, autori suhtumise näitamiseks, motiivi arenduseks jne. Moto võetakse tavaliselt mõnest kirjanduslikust allikast, kas selle juhtlausest või tekstist. Enamasti on motodena kasutusel tsitaadid, aforismid, vanasõnad ning kõnekäänud proosast või luulest ning moto töötab kaasa sellele, et teksti ideed avada, muidu ei ole moto kasutamine õigustatud. (Hennoste 1998:6)

Kirjandi kirjutamisel on oluline selle ainestik. Kogu tekstiloome algab ainestiku kogumisega. Et tulemuseks oleks õnnestunud tekst, on tarvis teadlikku ning süvenevat tööd ainestikuga. Peamised ainestiku allikad on:

- kirjutaja teadmised, tundmused, kogemused ja fantaasia;
- kirjalikud allikad, mille alla kuulub nii ilukirjandus, teaduskirjandus, teatmeteosed kui ka ajakirjandus;
- teiste inimeste mõtted, arvamused ning tähelepanekud. (Hennoste 1998: 6-7)

Esimese punkti puhul tuleb silmas pidada, et kogemusi ning intuitsiooni ei tohi üle hinnata, kuna igasugust ainestikku kirjandis kasutada ei tohi, vaatamata sellele, kas see on teemakohane või mitte. (Hennoste 1998:7)

Kirjalikele allikatele toetumine eeldab kindlat käsitusalaust. Kõigepealt peavad olema vastused põhimõtteliste küsitlustele, ehk:

- Millisel ainestikul või andmestikul teos põhineb;
- Milliseid probleeme teoses käsitletakse;
- Millised on autori seisukohad ning hinnanud;
- Milline on teose ülesehitus, keel ja stiil. (Hennoste 1998: 7)

Teiste inimeste seisukohtade edastamisel tuleb olla täpne - arvestada sellega, et mälule toetumine võib põhjustada fakti- ja tõlgendusvigu. Kirjandis esitatud tsitaadid ja

refereeringud eeldavad neile viitamist. (Hennoste 1998:7)

Kirjandi teksti esimene osa on sissejuhatus, mille eesmärk on lugeja mälus elustada teadmisi ja hoiakuid, mis kirjutaja antud teema või probleemi kohta olemas on. Teine sissejuhatus eesmärk on luua eeldused teksti vastuvõtjale vana ja uue info seostamiseks ning teised sissejuhatus kasutusvõimalused on põhieesmärgi või -teesi püstitamine, lugeja teemasse juhatamine, sobiva meeleolu loomine või lugejaga usaldusliku suhte loomine. (Hennoste 1998: 9)

Sissejuhatusel on ülesehituse järgi seitse põhitüüpi:

- Huvilugu, milles esitatakse teema või probleemiga seonduv juhtum, milles autor võib osaline olla;
- Probleemi püstitamine, esitatakse probleemküsimus või paradoks;
- Mõiste seletamine - seletatakse pealkirjas kasutatavaid mõisteid, eriti siis, kui need on mitmeti tõlgendatavad;
- Sisujuht - antakse ülevaade teksti teemast, osadest ja eesmärkidest;
- Tsitaat - tsiteeritakse mõnd autoriteetset isikut;
- Päevakajaline näide - tuuakse mõni päevakajaline näide, mis on teema või probleemiga seotud;
- Kohe asja juurde asumine - alustatakse kohe teemaarendusega. (Hennoste 1998:9)

Sissejuhatus keel ning ülesehitus peab olema selge ning lihtne. Soovitatav on vältida abstraktsust ning raskepärasust ja ka liigset tundelisust, mis võib lugejates eelarvamusi tekitada. Mõistlik on sissejuhatus viimasena kirjutada, kui ülejäänud kirjand valmis on, sest sellega välditakse sissejuhatus ja teemaarenduse vahelisi erisusi ning vastuolusid ning samuti ülejäänud tekstist erinevat stiili. (Hennoste 1998: 9)

Teine osa kirjandi ülesehituse juures on teksti arendus ehk lõik. Lõike on kaheksa tüüpi:

- Sisulõik, mis on teesi terviklik esitus. Sisulõik on ühtne ning arendatud ja on

keelelise mõtlemise põhiüksus.

- Vormilõik on tekstiosa, mis ulatub taandreast taandreani.

Sisu- ja vormilõik kattuvad tavaliselt mõisteliselt, kuid teksti võib lõikudeks jagada ka muudel põhimõtetel, näiteks vormi, tahte, ilu või oma soovi järgi. (Hennoste 1998: 10)

Sisulõik koosneb kahest osast: tuummõttest ehk tuumlausetest ja tugimõtetest ehk tugilausetest, mis seda arendavad. Tuummõtte eesmärk on anda edasi lõigu idee ja teema. Tugimõtted avavad, arendavad, konkretiseerivad ning detailiseerivad seda. Tuum- ja tugimõtetest võib lõigus paikneda mitmel viisil: kui lõik algab tuummõttega, kas väite, probleemi või lähteolukorraga, siis tugimõtted (arutlused, põhjendused, näited, tsitaadid jne) arendavad tuummõtet. Kirjuta võib kasutada ka meetodit, milles alustab tugimõtetest ning lõpetab lõiku kokkuvõtva tuummõttega, milleks võib olla üldistus, kokkuvõte, süvendav mõte, hinnang jne. (Hennoste 1998:10)

Heas kirjandis moodustavad lõikude tuummõtted kirjandi selgroo. Kui tuummõtteid lause kujul olemas ei ole, peavad need tugimõtetest tuletatavad olema, kuid sellist teksti on kirjutajal raskem toota ning lugejal raskem mõista. (Hennoste 1998:10)

Lõigul on mitmeid arendustüüpe:

- ajaline järgnevus: põhineb sündmustiku esitamisel kronoloogilises järjekorras;
- tervik, selle osad ja detailid: enne kirjeldatakse tervikut ning pärast selle osi ja detaile või ka vastupidi;
- väide ning selle analüüs: väidet analüüsitakse ning arutletakse selle olemuse üle;
- analoogia: võrreldakse sarnaseid nähtusi või probleeme, mille lahendus võimaldab üldistuste tegemist uuritava nähtuse või probleemi kohta;
- võrdlus ja vastandus: nähtusi, probleeme võrreldakse või vastandatakse, et leida nende sarnased või erinevad jooned;
- definitsioon: mõistet või nähtust defineeritakse, et selle sisu võimalikult täpselt avada;

- klassifikatsioon: nähtused on jagatud sarnastesse rühmadesse, et nende uurimist hõlbustada;
- põhjus ja tagajärg: arutletakse mõne probleemi olemuse üle, eesmärk on jõuda selle põhjuste ning tagajärgedeni;
- väide ja näited: kirjutaja esitab väite ning sellele tuuakse tõestuseks näiteid;
- probleem ja lahendus: esitatakse probleem ning sellele otsitakse või näidatakse lahendust. (Hennoste 1998:10-11)

Keskmiselt on lõigu pikkus 5-9 lauset. Ühelauselised lõigud rõhutavad põhiteesi ning teevad kokkuvõtte ja toovad esile mõttepöörded. Pikad lõigud loovad mulje mõtete voolavusest ning sulamisest, nad aeglustavad käsitluse tempot. Kergem on lugeda selliseid lõike, mis on üles ehitatud sisulise ühtsuse põhimõttel. (Hennoste 1998:10-11)

Kirjandi kolmas ülesehituslik osa on lõpetus, see on testide traditsiooniline osa, nagu ka sissejuhatus. Ilukirjandus on ainus valdkond, kus on levinud lahtise lõpuga tekst, kuid kirjandis on lõpetus viimane võimalus lugejale midagi väita või teda kuidagi mõjutada-suunata. (Hennoste 1998:11)

Lõppsõna eesmärgid on:

- Teksti tuuma, põhiidee esile toomine;
- hinnangu esitamine;
- tähelepanu teravdamine millegi või kellegi suhtes;
- kirjutatu kokku võtmine; (Hennoste 1998:11)

Lõpetusel on seitse põhitüüpi, mis ülesehituselt jagunevad järgmiselt:

- Huvilugu - sissejuhatuses esitatud lugu arendatakse lõpuni või korratakse teisest vaatepunktist;

- Kokkuvõte - oluline tuuakse lühidalt esile;
- Teesid - Punktidena ehitatakse kõige olulisemad mõttearendusest tulenevad seisukohad
- Hinnang - esitatakse autori põhjendatud arvamusi;
- Üleskutse - osutatud on probleemi kestvusele ning vajadusele need lahendada;
- Puänt - ootamatu lõpp või fraas;
- Loogiline lõpp - tegevus on sisust tulenevalt viidud loogilise lõpuni. (Hennoste 1998:12)

Kirjandi lõpetuse puhul on oluline, et see oleks tuletatud töös esitatud seisukohtadest ning põhjendatud. Hea lõpetuse omadused on nagu algusegi - selgus, täpsus, lihtsus. Veohtlikud kohad on:

- Lõpu ära jätmine või mitu korda lõpetamine;
- Teksti lõpus uute argumentide sissetoomine;
- Liigtundelisus või paatos lõpus;
- Pikaks venitatud lõpetus;
- Lõpetuses korratakse seda, mida ollakse teemaarenduses juba kirjutanud. (Hennoste 1998:12)

Arutleva kui tekstiliik liigitub oma olemuselt tekstiliigina argumenteerivale tekstitüübile omaseid tunnuseid (Lepajõe 2011: 26). Sellest tulenevalt on kirjandis olulisel kohal nii argumentatsioonioskus kui ka arutlusoskus. Järgnevalt kirjeldabki bakalaureusetöö autor mõlema võtte põhiomadusi.

Arutlus on üks põhilistest teksti arendustüüpidest ning seejuures on talle abiks nii kirjeldus, jutustus, argumentatsioon kui veenmine ning neid kombineerides luuakse keerukaid tekstistruktuure. (Hennoste 1998: 13)

Inimesele on omane pidev arutlemine. Kui igapäevaelus on see tegevus kaootiline

ning juhuslik, siis arutlev kirjand eeldab sellest konkreetsemat, täpsemat ning loogilisemat esitusviisi. Teaduslik arutlus taotleb lisaks veel objektiivsust ning süsteemsust. Arutluse eesmärgiks on lugejale mõne asja või nähtuse sisemise konstruktsiooni või omaduste avamine. (Hennoste 1998: 13)

Arutlemisel on kasutuses viis põhivõtet:

- Analüüsimine – see põhineb nähtuste (ideed, probleemid, sündmused, protsessid) liigendamisel osadeks. Tavapärastel tuuakse välja tervik, selle osad ning nendevahelised suhted. Protsessi käigus jälgitakse osadevahelisi suhteid ning võrreldakse neid terviku või lõppeesmärgiga. Objekti analüüsimisel liigutakse üldisest käsitlusest detailsemani ning põhjusanalüüsi puhul on jälgimise all sündmustevahelised põhjussuhted. Põhjussuhete puhul on arvestada sellega, et põhjused on erineva kaaluga ning ühel tagajärjel on enamasti mitu põhjust ning ka vastupidi. Põhjusstagajärg suhteid on tihti raske eristada ning sel puhul on tegemist sündmuste vastastikuse mõjuga. Analüüsi eesmärk on olla süstemaatiline ning objektiivne, andmeid ei tohi valida ning järeldada tunnete ajal. Analüüs on mõeldud selleks, et esitada lugejale teatud nähtuse või protsessi sisemine ehitus, mitte ainult muljepilt;
- Illustreerimine – näited on arutluse juures tarvilikud selleks, et üldist läbi üksiku iseloomustada. Nii on lugejal võimalik kergemini mõista mõne nähtuse olemust ning ühtlasi muudavad näited teksti huvitavamaks. Näide võib olla nii tõsiasi kui ka väljamõeldis, kuid faktid on mõjuvamad. Näidetes on hinnatud konkreetsus, tüüpilisus ning üldmõistetavus. Näide on mõeldud väite või nähtuse konkretiseerimiseks ning peab sisaldama illustreeritavale iseloomulikke jooni, mitte olema juhuslik. Lugeja suudab head näidet mõista ka lisaseletusteta ning arutleva kirjandi näited peaksid olema elulised ning huvitavad, seejuures ka paraja pikkusega. Näidetega ei tohi liialdada vaid neid peaks kasutama nii palju, kui probleemi mõistmiseks tarvis;
- Defineerimine – see aitab loogiliselt, täpselt ning säästlikult avada mõiste

sisu. Tavaliselt defineeritakse üldiseid nähtuseid ning abstraktseid mõisteid. Definiitsiooni puhul on vajalikud määratlemiseks vajalike tunnuste hulk ning defineeritavast mõistest laiem mõiste, et esimene selle alla mahuks. Hea definiitsiooni omadus on see, et ta ei ole liiga kitsas ega liiga lai ning ta definiitsioon täidab tekstis kindlat ülesannet. Arutlevas kirjandis tekib vajadus definiitsiooni järele tavaliselt siis, kui on vajadus määratleda mõnd nähtust või mõistet. Vajadus defineerida on ka siis, kui tekstis esineb mõisteid, mille puhul ollakse kindlat, et lugejal ei ole nende kohta teadmiseid. Esinevad ka mõisted, mida ei ole võimalik üheselt ning selgelt defineerida ning nende puhul on tarvilik kasutada muid seletusvõtteid nagu näiteid, võrdlusi ja liigitust.

- Klassifitseerimine – see põhineb nähtuste jagamisel eri rühmadesse ning tavaliselt saab liigitada mitmel alusel, olenevalt kirjutaja eesmärkidest. On oluline, et lugeja teaks, millest kirjutaja lähtub. Klassifitseerimiseks sobimatud on erinevatesse valdkondadesse kuuluvad nähtused, millel ühine liigitusalus puudub. Klassifikatsioon on õnnestunud, kui samad nähtused ei paigutu võrdlusaluste tunnuste järgi mitmesse klassi. Õige liigitus on nähtuste suhtes ammendav, mis eeldab et iga nähtus leiaks tekstis loogilise koha;
- Võrdlemine – see on kõige tavalisem nähtuste avamise võtte ning põhineb tundmatu nähtuse avamisel tuntud nähtuse abil. Võrdlus koosneb kolmest komponendist – võrreldav nähtus, mida selgitatakse; võrdlusvahend ehk tuntud nähtus, mille abil saab tundmatut selgitada ning võrdlusalus ehk omadused, mille alusel võrreldakse. Oluline on, et võrdlusalus esineks mõlemas võrdluse osapooles, siis on nähtused võrreldavad. Kui toetatakse nähtuste ühisjoonte, võrreldakse sarnasuse alusel ning kui erijoonte, siis vastanduse alusel. Võrdlus on kergesti loetav, kui need põhinevad võrdlusaluste olulistele omadustele. Võrdluseks võib olla kas mõni lause või lõik, aga ka tervet teksti kujundav põhimõte. (Hennoste 1998: 13-15)

Järgmine väga oluline võtte on argumentatsioon. Selle lähtepunkt

on mingi asja või nähtuse kohta esitatud erinevad väited. Kirjutaja eesmärk on tõestada mingi väite õigsust, mis teeb argumentatsioonist tõe otsimise ning see tuleb lugejani viia loogilisel teel. Argumentatsioon erineb analüüsist, sest ei keskendu nähtuse või protsessi olemusele, vaid on suunatud lõpptulemusele-järeldustele. Viimases esitatakse väide, tõendid ning järeldamisviis. (Hennoste 1998: 19)

Argumentatsiooni ülesehitusel on kolm komponenti:

- tees ehk väide, mida autor peab tõeks;
- argumendid ehk andmed või autoriteetide seisukohad, mida käsitletakse kui tõeseid, ilma tõestamata;
- järeldamine ehk tõestusviis, mille eesmärk on väiteid ja argumente loogiliselt seostada. (Hennoste 1998: 19)

Teesil, argumentidel ning järeldamisel on kindlad nõuded. Tees tuleb alati sõnastada täpselt. Teesis ei tohi kasutada ebamäärase tähendusega sõnu ega kahemõttelisi mõisteid ning vajadusel tuleb mõisted defineerida või neid muul moel seletada. Teesi eesmärk on jääda tõestuse jooksul samaks, see ei tohi käsitluses muutuda. Kui esitatakse mitut teesi, tuleks üht käsitleda kui põhiteesi ning teist kõrvalteesina. (Hennoste 1998: 19)

Argumendid on kirjandis tõendusmaterjaliks. Argumentide alla kuuluvad nii andmed kui ka autoriteetide väited. Andmed ehk faktid on tõesed ning tegelikkuse peegeldus. Faktid peavad olema teesiga seotud ning nende valik ei tohi olla meelevaldne ega tohi nad ka nõuda ise tõestamist. Faktide puhul on veel oluline, et nad oleksid lugejatele üheselt mõistetavad ehk ühemõttelised ning meeles tuleks pidada, et andmete usaldusväärsust tuleb kontrollida, tuleb olla ettevatlik keskmiste andmetega (statistika, näiteks keskmine töötasu), võrrelda tuleb ainult võrdlemist võimaldavaid andmeid, andmete esitamisel tuleb vältida suhtesõnu nagu *enamik*, *rohkem*, *mõned*, *palju* jne. ning viimaseks tuleb igal võimalusel osutada andmete allikale. (Hennoste 1998: 20)

Põhjendamise lähtekoht on järeldamine, mis koosneb kolmest alaliigist:

- Induktsioon ehk lugeja mõtete juhtimine üksikasjadelt üldistele väidetele. Üldistamine ei ole tavaliselt täielik, sest kirjutaja ei jõua kõiki üksikjuhtumeid käsitleda, mis teeb sellest mittetäieliku üldistamise. Põhiline eksimus üldistuste puhul on järelduste tegemine üksikjuhtumi põhjal;
- Deduktsioon ehk järeldamine üldiste väidete põhjal. Kõigepealt esitatakse tõene üldväide, pärast seda üldväitega seotud üksikjuht. Jälgida tuleb, et üldväitel ei oleks mitmeti tõlgendamise võimalust ning ei oleks ebaselge. Viimased puudutavad eriti ulatusliku tähendusväljaga mõisteid nagu *õnn, usk, vabadus, demokraatia* jne. Inimesed näevad tihti vaid üht põhjendust või tagajärge, kuid tegelikkus on vastuolulisem ning komplitseeritum.
- Analoogia on mõeldud lugeja mõtete juhtimiseks üksikult üksikule, milles on nii tõendid kui järeldus üksikväited. Analoogia näitab, et kaks nähtust on mingite aspektide alusel sarnased, kusjuures mida rohkem kirjutaja sarnasusi leiab, seda tõesem on järeldus. (Hennoste 1998: 20-21)

Argumenteeriv-arutleva teksti loome eeldab järgmisi iseloomulikke tegevusi:

- teesi püstitus;
- põhimõistete defineerimine;
- argumentide esitamine ning nende sidumine teesiga;
- vastuargumentide esitamine ning nende kummutamine;
- järelduste tegemine;
- veenvamate argumentide kordamine. (Hennoste 1998: 21)

Kirjandites on sagedased vigased põhjendused, mis tulenevad andmete ning seisukohtade juhuslikkusest seostes tegelikkusega. Argumentatsiooni põhieesmärk on lisaks tõesusele olla ka veenev. Probleem-arutlustes on argumentatsioonil keskne koht. (Hennoste 1998: 21)

Ka stiiliõpik „Korras keel, sobiv stiil, selge sõnum“ (2014: 95) rõhutab, et kirjutades tuleb arvestada sellega, kellele, mida ja milles kirjutatakse, selleni, missuguseid vaheneid sellest lähtuvalt valida tuleb.

3.2. Kirjandi stiil

Hennoste (1998: 24) järgi on arutlevas tekstis kasutusel valdavalt publitsistlik stiil, mille väljendusvahendid jäävad kirjakeele raamidesse. Samuti on publitsistlikul stiilil ühisjooni ka teadusliku ning ilukirjandusliku stiiliga. Teadusliku stiiliga ühendab publitsistlikku stiili arutlev ning tõestav esituslaad ja ilukirjandusliku stiiliga omadus mõjuda lugeja tunnetele. Järeldus on, et publitsistlik stiil, mille hulka kuulub ka arutlev kirjand, peab olema sisult konkreetne, kuid samas kergesti loetav, tabav ning emotsionaalselt mõjuv.

On oluline, et kirjutaja jälgiks kõikidelt stiililiikidelt oodatavaid üldnõudeid. Heaks stiiliks peetakse teksti seda, kui tekst on lihtne, täpne, tihe, elav ning ühtne. (Hennoste 1998: 24)

Teksti lihtsuse aspekt eeldab seda, et tekst on üldmõistetav. Lihtsus pole lihtsalt lihtsustamine, vaid lihtne tekst kasutab lihtsõnu, eelistab omasõnu võõrsõnadele ning tavalisi sõnu haruldastele. Lausestuses on kasutusel liht- ja rindlauseid, põim- ja lauselühendiga keerukaid lauseid on soovitatav vältida. Lihtsaks peetakse stiili, kui see on konkreetne ja näitlik, väldib paljusõnalisust ning ei ole pateetiline. (Hennoste 1998: 24)

Stiili täpsus oleneb kasutatavast sõnavarast. Sellise kirjutaja tekstis, kes valdab täpset stiili, ei kasutata sõnu, mille tähenduses kaheldakse või mille kohta teatakse, et lugeja neid ei tunne. Vältitakse liigset asesõnade kasutust ning üldise tähendusega sõnu, nagu *tegema*, *panema*, *olema*, *asi* jpt. Metafoore ei tohi kasutada lihtsalt teksti ilustamiseks, vaid arvestada tuleb ka sõnade rohkete tähendusväljadega ehk lisatähendustega. Lausestuses tähendab täpne stiil, et lause- ja mõttepiirid on vastavuses, st üht mõtet väljendavaks ühikuks on üks lause ning üht mõttearendust väljendavaks üks lõik. (Hennoste 1998: 24-25)

Tiheda teksti tundemärke on see, kui on üritatud lugejateni viia võimalikult palju informatsiooni väheste vahenditega. (Hennoste 1998: 25)

On oluline, et autor ei kasutaks rohkem sõnu, kui vaja antud sisu väljendamiseks. Stiili tihedus ning lihtsus on mõningal määral vastandlikud nähtused, sest lihtne tekst on tihti mõtetelt hõredam, kuid tihe tekst enamasti raskesti mõistetav ning kõige parem on tekst siis kui selles on rakendatud tiheduse ja lihtsuse vahelist kompromissi. (Hennoste 1998: 25)

Teemad, mis välistavad tundeid, põhinevad just teksti-stiili tiheduse ning lihtsuse vahelisel kompromissil. Tekstide emotsionaalne ning ekspressiivne tase saavutatakse reeglina sõnavara ning lausestuse abil. Elavust taotlevas tekstis kasutatakse rohkeid kõnekujundeid ning ebatavalisi keelendeid ning lausekonstruktsioone, kuid autor ei tohi kaotada nende kasutamisel mõõdutunnet, muidu on tulemuseks liigselt lobisev stiil ja tekst, mis on raskesti loetav. (Hennoste 1998: 25)

Stiili ühtsus tähendab seda, et sõnavalik ning lausestus on läbimõeldud. Kirjutaja ei tohiks ilma põhjusega segada erinevaid sõnakihte, milleks on näiteks kirjakeele ja murdekeele või kirjakeele ja slängi segamine. Lausestus peab kindlaks jääma ühele laadile, kuid see ei tähenda, et stiililine ühtsus taotleks vaid monotoonset lausestust ning põhjendamatu kordusi seoses sõnavalikuga. (Hennoste 1998: 25)

Märt Hennoste kirjutab oma „Tekstiõpetuse õpikus“ (1995: 37), et stiili kujundavate teguritega puututakse kokku keele eri tasanditel ning rõhutab, et kõige väiksem on varieerimisvabadus häälikutasandil, kuna kasvõi ühe hääliku asendamisel teisega, on tulemuseks uue tähendusega sõna või tähenduseta sõna. Veel rõhutatakse, et häälikulise külje kujundamisel arvestatakse sellega, et teksti parema vastuvõtu ning ladusama häälduse huvides on mõistlik vokaalide ja konsonantide sujuva vaheldumise järgimine, sest liithäälikute ja häälikuühendite kuhjamine, ühesuguste häälikukombinatsioonide ülemäärane kõrvutisattumine takistavad tekstimõistmist.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kirjandi stiil eeldab põhiliste hea stiili nõudmiste järgimist ning peab arvestama sõnavaliku- ja lausestusreegleid, et tekst oleks sujuv ning arusaadav. Kirjandi hea stiili puhul tuleb tähele panna väga mitmeid aspekte. Kirjandi stiili juures loevad nii loogiline ülesehitus, kui neutraalne kirjakeelne keelekasutus, tähelepanu peab pöörama nii kirjandis kasutatavatele ajavormidele, ühildumisele, sõnajärjele kui ka morfoloogilistele eripäradele, näiteks liigsete tüvekorduste ja geneerilise *sina*-vormi vältimisele.

3.3. Nõudmised riigieksamikirjandile

Selles peatükis esitab bakalaureusetöö autor „Riikliku eksami eristuskirja 2010“ osad, mis puudutvad riigieksami eesmärke ning nõudmisi eksaminandile. 2010. aasta esituskirja tutvustatakse selle pärast, et see on viimane eksami erituskiri, mis annab ülevaate eeldustest pikale kirjandile, 2011. aasta hõlmab juba uue, kaheosalise kirjandi nõudmisi. Autor uurib ja kommenteerib lähemalt erituskirja neid osi, mis on seotud kirjandilt oodatava stiiliga.

Riigieksami erituskiri toob eksami eesmärkidena välja:

- suudab loovalt ja kriitiliselt mõelda ning arutleda;
  - oskab end kirjalikult väljendada;
  - on omandanud eesti kirjakeele;
  - teadvustab eesti keele süsteemi ja eripära;
  - suudab tulemuslikult toimida vastavalt õppekava üld- ja valdkonnapädevustele.
- (Eesti keele riigieksami erituskiri 2011)

Eeldused gümnaasiumilõpetajale on erituskirja põhjal järgmised:

- teab suulise ja kirjaliku kõne erinevusi;
- oskab ennast loovalt ja argumenteeritult väljendada;
- oskab loetut suhestada aja, koha ning teiste tekstidega;
- oskab loetu kohta oma mõtteid ja arvamusi avaldada;
- teab keele põhimõisteid, süsteemi ja eesti keele struktuurilisi iseärasusi;
- teab eri tekstide tunnuseid ja ülesehitusprintsiipe;
- oskab leida, korrastada ning kasutada teavet suuliste ja kirjalike tekstide koostamisel;
- teab emakeele sõnavara ja grammatikavahendite stiiliväärtust;
- oskab valida väljendusvahendeid vastavalt suhtlusolukorrale;
- oskab kasutada keelekäsiraamatuid tekstide koostamisel ja korrigeerimisel.

Kirjandi stiili suhtes on siin oluline, et ekaminant peab oskama loogiliselt arutleda ning argumenteerida ning korrektselt end kirjakeeles väljendada, tehes vahet kirjalikul ning suulisel keelel. Õpilase tekst on kirjakeelne, sinna ei kuulu markeeritud väljendid, slängi- ega muud argisõnad ning õpilane arvestab eesti kirjakeele reeglitega. Eristuskiri rõhutab, et ekaminant peab teadma, milliseid stiilivalikuid teha, arvestades tekstitüübiga ning selle ülesehituspõhimõtetega.

Kokkuvõtvalt: hea stiiliga kirjand arvestab tekstitüübiga, on kirjakeelne, valib suhtlusolukorraga sobivad väljendusvahendid ning arvestab eesti kirjakeele reeglitega. Ekaminant peab oskama oma arvamust avaldades, samal ajal kasutades korrektset keelt ning stiililis-vormilisi nõudmisi.

Eristuskiri on toonud välja ka olulise töö vormilise poolepealt, mis on aluseks kirjandi stiililiste elementide valikule. Eristuskiri eeldab eksami vormilt:

„Eesti keele riigieksam koosneb ühest osast ning sellega kontrollitakse õpilase tekstiloome- ning õigekirjaoskust. Tekstiloomes näeb „Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava” ette (vt lk 897–898), et gümnaasiumilõpetaja oskab kirjutada nii pealkirjast, probleemist kui ka alustekstist lähtuvat kirjandit; õigekirjaoskus tähendab seda, et õpilane on omandanud eesti kirjakeele (õppekava lk 899–900). Gümnaasiumi lõpetajal tuleb eksamil kirjutada arutlev kirjand. See tähendab, et ekaminand peab kirjutama eritleva teksti, milles ta esitab probleemi(d), analüüsib seda (neid), põhjendab oma seisukohti ning teeb järelduse(d). Kirjand peab moodustama teemakohase sidusa arutleva proosateksti, milles kasutatakse ka kirjanduslikke allikaid. Kirjanduslike allikate kasutamine peab olema mitteformaalne, st teksti sisust tulenev. Mõistet „kirjanduslikud allikad“ tuleb käsitleda avaras tähenduses, selle all peetakse silmas erinevaid tekste ilukirjandusest kuni ajakirjandus- ja teadustekstideni.“ (Eesti keele riigieksami eristuskiri 2010)

Selle juhendiga on ette pandud eksami vorm, millest olenevalt ekaminant peab tegema stiililised valikud. Kui ekaminant eeltoodud reeglite vastu eksib, loetakse seda stiiliveaks.

4. Stiilivead kirjandites

Gümnaasiumi stilistikaõpik „Korras keel, sobiv stiil, selge sõnum“ käsitleb stiiliviga kui kõrvalekallet stiilinormidest ning märgib enimlevinud olukorraks kirjakeelsust nõudvas tekstis esinevaid kõnekeelsuseid. (Kern jt. 2014: 40)

Eelmainitud õpik on stiilivead jaotanud keele elementide valik ning nende kombineerimise eksimusteks, rõhutades, et teksti headuse määrab see, kui sõnad on õiges vormis ning järjekorras ning samuti märgib ära selle, et stiilivaliku õigsus sõltub tekstiliigist ning suhtluse kontekstist. Õpik on põhilisteks stiilivigade üldkategoriateks jaotanud sõnavalikuvigadeks, lausestusvigadeks, sõnajärjevigadeks ning sidususvigadest ning need omakorda alaliikideks jaganud. (Kern jt. 2014: 63 – 67)

Käesoleva töö autor lähtub oma analüüsis stilistikaõpiku pakutavast stiilivea definitsioonist. Stiilivigade kategooriad on autor moodustanud tähelepanekute järgi analüüsitud kirjandites. Autor valis kategooriad vigade esinemuse järgi kirjandites. Osalt kattuvad kategooriad stilistikaõpikus käsitletavatega, kuid töö autor ei ole kõiki ülemkategooriad alaliikideks jaganud, sest kõiki stiiliõpikus märgitud stiilivigu ei esinenud korpuses leidunud kirjandites. Töö autor liigitab stiilivigade alla kõrvalekalded kirjakeelest, mille alla kuuluvad nii argi- ja kõnekeelsused, silmatorkavad sõnajärjeeksimused, ühildumisvead, sõna- ja vormikordused, mis stiililiselt teksti varjundavad ning stiiliväärtust kahandavad, samuti teistele tekstiliikide omased jooned, mis kirjandi stiili varjundavad. Autor kirjeldab stiilikategooriad detailsemalt järgmises alapeatükis, mis analüüsib kirjandis esinenud stiilivigu.

4.1. Stiilivigade kategooriad

Autor on stiilivigade analüüsi üles ehitanud nii, et kõigepealt esitab autor stiilivea kategooria, kirjeldab selle olemust, toob mõned näitelaused antud kategoorias tehtud vigadest ning lisab omapoolse kommentaari. Iga kategooria lõpus teeb autor statistilise ülevaate stiilivigade esinemusest vastavates kategooriates. Statistika tegemisel on autor liigitanud ühesõnalised vead eraldi vigadeks, näiteks kui sõna *läbi* esineb 40 korda erinevates lausetes, siis on see 40 viga. Suuremate vigadekategooriate puhul, näiteks sõnakorduste puhul, on autor korduva sõna lugenud veaks ühe korra, st et kui korrati nt sõna *inimene*, siis loeb autor selle veaks ühe korra, olenemata sellest, mitu korda üks eksaminant on vastavat sõna lauses või lõigus korranud.

4.1.1. Sõnakordused

Sõnakordused on üks enimlevinud viga, mida kirjandites tehakse. Autor on kaasanud sõnakorduste kategooria alla nii sõna-, vormi- kui ka tüvekordused.

Korduste vallas on soovituslik vältida samade vormide ning sõnade lähestikku sattumist, sest nad muudavad lause kohmakaks. Korduste alla kuuluvad nii käändekordused, pöördelõpu ja isikulise asesõna kõrvuti kasutamine kui ka sõnakordused. (Habicht 2013: 4)

- 1) *Mõtiskledes Sokratese mõtte üle, et maailmas on nii palju asju, mida ma ei vaja, tuleb mulle kohe mõtetesse sõda. (190149)*
- 2) *Räägitakse palju nii endast kui ka oma perest. Paljud peavad blogi, kus räägitakse endast, oma elust ja üleüldiselt oma seiklustest. Mõni inimene loeb seda blogi, hakkab temaga suhtlema, räägitakse teineteisele endast. (30066)*
- 3) *Tunnen seal inimesi, kes ainult päevast päeva mängivad mängu või osalevad loosimistes, sest ilma kontota ei saa neid tegevusi teha. (82138)*

- 4) *Samas on nüüd kõik vabalt kättesaadav, ainuke mure kättesaadavuse juures on raha puudus. (32418)*
- 5) *Paljude laste üheks esimeseks eesmärgiks on selgeks õppida jalgratta sõit. (503022)*
- 6) *Inimkond on liialt kiindunud Internetti ning selle olemasolusse ning see võib tulevikus meile kätte maksta. Kiputakse unustama reaalsuse piire ning muututakse laisaks. Tuleks aga meeles pidada, et suhtlemises on füüsiline kontakt ääretult oluline ning kunagi ei tohiks lastel lubada järelevalveta Internetis tegutseda. Kuigi iga uuendus toob mingil moel maailmale midagi head, on igal asjal olemas ka varjukül, mille suhtes peaks ettevaatlik ning tähelepanelik olema. (502059)*
- 7) *Inimesel on vajadus tarbida ja sellega rahuldatakse see vajadus, kuid millegi hädavajaliku jaoks neid asju tarvis pole. (443025)*
- 8) *Kuid kuna pole kedagi, kes meile selle mõtte avaldaks, peame me selle ise enda jaoks leidma. (501033)*

Esimeses näitelause on eksaminant kasutanud kolmel korral sama tüve *mõte* vorme, kuigi kordust oleks saanud edukalt vältida kasutades sünonüüme, mis kirjandis erinevalt teaduslikust tekstist on lubatud ning isegi soovitatav. Kirjandis pakuvad sünonüümid vaheldusrikkust ning teevad teksti elavamaks. Sünonüümide mittetundmist peetakse gümnaasiumilõpetaja puhul märgiks halvast stiilist ning puudujäägiks väljendusvahendite tundmisel.

Teine näitelause kordab kolm korda väljendit *räägitakse endast*, kuigi neid korduseid oleks saanud vältida. Selline üleliigne kordamine jätab tekstist halva mulje ning emotsiooni, nagu kirjutaja ei teaks päris täpselt, mida öelda. Kui lause on mõistetav ka ilma sama sõna kordamata, on kordus tarbetu. Stiililiselt hea kirjandi tunnusmärke on liigse vältimine nii lause- kui lõigutasandil.

Kolmas lause kordab verbi *tegema* vorme. Kui on räägitud tegevusest, on verbi *tegema* kordamatagi selge, et midagi tehakse ning lause oleks tulnud ümber sõnastada.

Neljandas näitelause on korratud adjektiivi *kättesaadav*. Kuigi ei ole hea stiil kasutada korruga palju asesõnu, siis mõnikord on see teksti sidususe huvides kasulik, ka antud juhul oleks võinud ühe adjektiivi asendada näitava asesõnaga *see*.

Viiendas lauses kordub kolmes järjestikus sõnas translatiivi käändelõpp *ks*. Ka sama käände tunnuste kordamist järjestikustes sõnades peetakse halvaks stiiliks ning

korduse asemel võiks pigem kasutada nominalisatsiooni.

Kuuendas näites on korratud viiel korral sidesõna *ning*, millest mõne võiks asendada sidesõnaga *ja*. Vahel võib sidesõna tekstist välja jätta, et vältida sidesõnakust, kuid antud juhul on sidesõnad otstarbekad ning tuleks asendada teise sidesõnaga.

Seitsmendas näitelause on korratud substantiivi *vajadus*, millest ühe võiks tekstist välja jätta. Liigsed kordused koormavad alati lauset ning teevad selle raskesti loetavaks.

Viimases, kaheksandas lauses on esitatud tüüpiline juht, milles pöördelõppu ja isikulist asesõna on kõrvuti kasutatud. Seegi läheb tarbetu korduse alla, millest hea stiili huvides oleks tarvilik hoiduda.

Sõna- ja vormikordus on väga levinud eksimused, mille võimalik põhjus on see, et eksaminandid ei taju, et sõnakordus oleks märk halvast stiilist. Ilmselt tuleks keelekursuse raames õpilaste tähelepanu sellele juhtida, et edasipidi rohkeid sõnajärjevigu vältida. Sõna- ja vormikorduseid esines uuritud kirjandites kokku 81 korral, mis on väga suur arv. Ilmselt tuleks kooli stilistikatundides rohkem rõhku panna korduste teemale ning tähelepanu juhtida sellele, et liigsed kordused koormavad teksti ning ei ole hea siili ökonoomsuse printsiibi seisukohalt otstarbekad. Eesmärk on panna õpilased tajuma, et kordus muudab teksti raskemini mõistetavaks ning koormatuks. Õpilastel on võimalus kasutada sünonüüme, et liigseid korduseid vältida ning sellele võiks tähelepanu juhtida. Sõna- ja vormikordused olid uuritud kirjandite üks sagedasemaid viga.

4.1.2. Sõnajärjeeksimused

Kuigi eesti keeles on sõnajärg suhteliselt vaba, siis teatud asetuses saavad lauseliikmed juurde markeeringu, mis kirjakeelt taotlevasse kirjandisse ei sobi ja see peaks olema ka keelekasutajale intuitiivselt tajutav. Kui seda ei tajuta, tekivad sõnajärjevead, mis on samuti kirjandites üsna sagedased. Mõnel juhul tekitab vale sõnajärg vääraseid teksti mõistmise osas. Enamasti asub lauses verb teisel kohal, seda nimetatakse ka V2-järjeks. Oluline on mainida, et V2-järg kehtib eelkõige iseseisvate

üksustena esinevate jaatavate väitlauseteh puhul, teistes lauseliikides võib verb sageli paikneda lause alguses või lõpus. Samuti on oluline teada, et infiniitse verbivormi laiendid paiknevad enamasti verbi ees, kuid esineb ja järelasendit. Koha- ja ajamääruse puhul on oluline meeles pidada, et kui ükski neist ei ole uue ega olulisena esile tõstetud, paikneb ajamäärus enne kohamäärust. (EKK 2007: 525 – 529).

Veaohklikkus väärseoste tekkimise vallas on täiendkõrvallause sidenti paigutamine lausesse vale sõna järele, mille tõttu eksimus tekib. (Habicht 2013: 3)

Mõned näited sõnajärjevigadest kirjandites:

- 1) *Ühiskonna surve moega kaasas käia on suur eriti noortele. (189021)*
- 2) *Nüüdeks on ta välja visatud keskkoolist ja veedab aega niinimetatud virtuaalmaailmas. (189021)*
- 3) *Õnneks on Eesti kodanikud arvutimaailma alal teadlikud ohtudest. (102057)*
- 4) *Et teise inimesega tõeliselt suhelda, peame teda näha saama oma silmaga ning katsuda. (513018)*
- 5) *Kahju on mul Andrus Veerpalust, kes on väidetavalt vahele jäänud dopinguga. (152054)*
- 6) *Mina näiteks aitasin koos oma hea sõbra Henriga üksikut küll, aga toredat tädikest. (152054)*
- 7) *See ulmeline teos räägib ka, kuidas kasutatakse kosmost ära energia saamiseks, (102057)*
- 8) *Minu meelest paljud inimesed avaldavad oma blogides harivaid jutte. (32224)*

Esimese näitelause puhul oleks parem, kui sõnad suur ja eriti vahetaksid kohad. Intuitiivselt peaks olema tajutav, et lause kõlab normipärasemalt, kui täiendid on kohad vahetanud. Selles lauses on kirjutaja arvatavasti tahtnud öelda, et surve on eriti suur, mitte *suur eriti kellele*, viimane kõlab see liialt rõhutatuna, mis ametlikku kirjakeelsesesse teksti ei sobi, vaid on sobilik ilukirjandusse.

Teise lause puhul eeldaks esimene lause pool, et esimese osalause verb asuks osalause lõpus, siis tunduks lause loomulikumana.

Kolmandas lauses liigub taas rõhk valele sõnale, selle asemel, et rõhutada verbi *teadlik olema*, rõhutab kirjutaja sõna *ohud*. Nii jääb arusaamatuks, kas kirjutaja on tahtnud öelda, et inimesed on arvutimaailma alal teadlikud või on nad teadlikud ohtudest, mis selles varitsevad. Neljas lause eeldab, et verb *saama* liiguks sõnale *tugi* lähemale,

muidu kõlab lause liiga rõhutatult ning teine viga, mis antud lauses tehtud on, on sage pöördelõpu ja isikulise asesõna koos kasutamine, mille asemel võiks isikulise asesõna ära jätta, kui pöördelõpp niigi tegijaid iseloomustab.

Viiendas lauses oleks jälle tarvis vahetada verbi asukohta, et lauserõhk tunduks normipärane mitte liiga ilutsev, samuti peaks vahetama esimese osalause sõnade järjekorda. Kuuendas lauses on tarvis vahetada sõnade järjekorda, et vältida väärseoseid. Praeguse sõnadejärjekorra kontekstis jääb sihitis teisest teda iseloomustavast adjektiivist liiga kaugele ning sidesõnaga eraldatud kõrvallause ette jääv täiend *küll* tekitab väärseoseid, mis segavad teksti mõistmist. Arusaamatuks jääb, kes on see üksik, keda kirjutaja koos Henriga aitab ning mis puutub asjasse *tädi*, kellest ülejäänud lausega seostamata viimases osalauses juttu on. Kui täiend on oma põhisõnast lahutatud tekivadki sellised seostamisraskused nagu näide kuus demonstreerib.

Seitsmendas lauses tuleb selguse huvides tõsta verb lause lõppu. Sõnajärje puhul on oluline, et lauserõhk oleks paigas, muidu hakkab see stiili varjundama ning võib olla lugejale raskesti arusaadav.

Kaheksandas näitelauses peaks samuti verb *avalutama* liikuma lauses ettepoole, et vältida ebataivalist lauserõhku. Nagu autor ennegi ütles, on intonatsiooni liigutamine sobilik ilukirjanduses, kuid mitte ametlikus koolitekstis.

Sõnajärjevead on samuti enimlevinuid stiilivigu ning siingi on ilmselt küsimus õpilaste tajus. Intuitiivsel kirjutajal on sellist ebaloosulikkust sõnade asetust lihtsam tabada, kui inimesel, kellel sellist võimet ei ole, kuid teatud reegleid õpetades ning meelde jättes peaks olema lihtsam neid seletada ning meelde jätta. Olenemata sellest, et eesti keele sõnajärg on väga suurel astmel vaba sõnajärgiga, on teatud seaduspärasused, mida saab järgida.

Sõnajärjevigu esines uuritud kirjandites 28 korral, enamus vigu olid tingitud lauserõhu paiknemisest vales kohas.

4.1.3. Vale sõnakasutus

Selle kategooria all peab autor silmas vale sõnavalikut, mille hulka kuuluvad nii tähendussuhted, konteksti sobimatud sõnad kui ka valesti kirjutatud sõnad, mis ei sobi teksti ning ka parasiit- ehk nugisõnad, mis on väärast tähenduses kasutatavad sõnad, mis on tunginud teisele tähendusale ja raskendavad teksti mõistmist (EKK 2007: 676).

Tuntumaid parasiitsõnu, mis esinevad paljudel kordadel ka analüüsitud tekstides on *tänu* ja *läbi*.

- 1) *Enamik teadmisi olen saanud raamatutest. (90029)*
- 2) *Kardame me siis kriitikat või halba edu? (182089)*
- 3) *Hiigelaegadel võetud laenude eest ostetud maad ja masinad on alles, nelja traktori asemel on küll kaks, aga kuna tegeleme minimeeritud mullaharimisega saab nendega hakkama. (32418)*
- 4) *Võsareporter abi tõttu sai üks kodutu noormees võimaluse (ta elas kaubikus). (182053)*
- 5) *Kultuuri loomise läbi, on inimene loonud ka tähtsuse oma eksisteerimisele. (520039)*
- 6) *Ilma kommuunita oleks olnud raskem teada saada ja näha kui suur fännkond tal on ja kui paljud teda usuvad, mis annab Veerpalule kindlasti motiivi juurde. (82138)*
- 7) *Usun, et enamused eestlasi on kuulnud portaalist Rate.ee, mis on Eesti noorte seas populaarne. (82138)*
- 8) *Seda tehakse ühiskonnamallide ehk valitsevate normaalide paikapanemisega. (79072)*

Esimese lause puhul on valestikasutatud hulgasõna *enamik*. “Eesti keele käsiraamatu” definitsioon nende hulgasõnade kohta on, et *enamus* kasutatakse tähenduses *suurem osa* ning *enamik*, kui ta tähendab arvulist ülekaalu. (EKK 2007: 551)

Teise lause puhul on kokku pandud kaks vastandliku tähendusega sõna. Eksaminant on kirjutanud *halba edu*, mis on vale sisuga kuna edu ei saa kunagi olla halb.

Kolmandas lauses on viga tingitud ilmselt kirjutaja taustateadmise puudumisest, oletatavasti on tahtnud eksaminant kirjutada sõna *hiilgeaegadel*, kuid ei tundnud sõna hästi ning kirjutas *hiigelaegadel*. Selline eksimus võib tekitada küsimuse kirjutaja pädevusest.

Neljandas lauses esineb väärseos, mida nii õpilastekstides kui kõnekeeles ja

argistiilis tihti esineb. Segamini aetakse ning ei tehta vahet väljenditel *tänu millelegi* ning *millegi tõttu* ning seepärast kirjutatakse ja kasutatakse tihti ekslikult positiivse tähenduses sõna *tõttu* ning negatiivse tähenduses sõna *tänu*, tajumata, et see on vasturääkiv. Tihemini esineb küll juhte, kus sõna *tänu* kasutatakse negatiivse tähenduses, kuid on ka vastupidiseid juhtumeid. Kaassõna *tänu* on üks sagedamini kasutatavaid parasiitsõnu ning tihti esitatakse teda edasi vales tähenduses, mis tekitab mõistmisraskusi.

Järgmises lauses on esindatud teine levinumaid parasiitsõnu, mis analüüsitavates kirjandites esines väga mitmeid kordi. Levima hakanud *läbi*-sõna asemel oleks parem kasutada sõna *kaudu* või *abil*.

Kuuendas näitelause on teadmatuses kasutatud vale sõna. Eksaminant oli tahtnud öelda *motivatsioon*, kuid ütles *motiiv*. Selline sõna väärkasutus, kas tahtlik või tahmatu, muudab lause selgusetuks ning rikub stiililist ühtsust.

Seitsmendas lauses on taas eksitud hulgasõnade *enamik* ning *enamus* kasutusega, kasutades *suurema osa* tähenduses hulgasõna *enamus*.

Kaheksandas lauses on taas eksitud sõnavalikuga: tahetud on öelda *normid*, kuid öeldi *normaalid*.

Ka sõnavalikuvigu esines analüüsitud kirjandis rohkesti. Autori arvates tekivad sõnavalikuvead teatud sõnade tähenduste mittetajumisest ning mõnikord keelevälistes teadmistes olevate lünkade tõttu. Keelekasutajate tajud on erinevad ning nii tunnetab mõni keelekasutaja tähenduserinevusi paremini kui teine.

Sõnavalikuvigu esines kokku väga rohkesti – 132 korral. Mitmel korral eksiti hulgasõnadega *enamus* ja *enamik* ning parasiitsõnadega *tänu* ja *läbi*. Sõna *enamik* kasutati vales tähenduses ühe korra, sõna *enamus enamiku* asemel seitsmel korral. Kaassõna *tänu* esines vales seoses 11 korral ning parasiitsõna *läbi* koguni 42 korral. See on kriitiline mark sellest, et õpilastel on puudujääke teadmiste osas, mis puudutavad levinumatel hulgasõnadel vahet tegemist ning parasiitsõnade vältimise tarvidust.

4.1.4. Kantseliit

Autor peab kantseliidi all silmas bürookraatlikku keelekasutust, mis on tunginud oskuskeele -asjaajamiskeele- vallast, kuhu ta kuulub, igapäevakeelde ning kirjakeelde, milles kantseliit on halva stiilivarjundiga ning sobimatu.

Põhilised kantseliidile omased tunnused on valitsemisele, haldusele, õigusele ja asjaajamisele iseloomulik sõnavara, mille juurde kuulub oskussõnavara ning muud ametlikule stiilile omased sõnad, nagu omadussõnad *kohustuslik*, *pädev*, väljendtegasõnad *aluseks võtma*, *kindlaks määrama* ning kantseliidi juurde kuulub täpne sõnauhendite koosseis. (EKK 2007: 67)

Kantseliidi näiteid analüüsitud kirjandites on:

- 1) *Ma ei väida nüüd seda, et ma hakkam koheselt võimalikult palju lapsi tegema, aga mõeldes Eesti iibele, peaks igas perekonnas minimaalselt kaks last olema. (190122)*
- 2) *Tegelikult oleme ju kõik kuni seitsmeteistkümnenda eluaastani lausa koolikohustlased. (189115)*
- 3) *See on inimeste poolt mõttetu raiskamine. (189021)*
- 4) *Kuid tihti tehakse annetusi kuulsuste poolt, et väljasuremisohus liike aidata, kuid oma kontserdi eelarvet ega energiakulutusi ei piirata. (530073)*
- 5) *Üha enam leiab meedias kõlapinda Eesti Vabariigi Presidendi poolt korraldatud konkursi võitnud sõnad nagu taristu või penipaun. (182059)*
- 6) *Oskan oma kogemusest öelda, et ei möödu ühtegi päeva ilma Facebook'i sisse logimata, sest huvitav on teada saada, millega lähedased ja tuttavad tegelevad ning sellele järgnevalt head meelt või kahjurõõmu tunda. (30046)*
- 7) *Kultuuri näol on inimene loonud oma elule mõtte, ja võimaldanud inimkonna lakkamatu arengu. (520039)*
- 8) *Kui varasemalt olid välisinvestorid krooni stabiilsuse suhtes kahtlevad, siis euro tugev ja stabiilne kurss peaks neile andma enesekindlust, rajamaks meie kodumaale uusi ettevõtteid. (520062)*

Esimesele lause juures avaldub kohe kantseliitlikule omane ablatiivi kääne. Kirjakeelses tekstis ning sellise tekstiliigi puhul nagu kirjand, on kantseliitlik stiil

halvamaiguline. Parem kasutusviis on kasutada sõna *kohe*.

Teine lause on kantseliitlik *lane*-liite tõttu.

Kolmandas lauses avaldub ületarvitatud kasutus ning sage viga, kus kasutatakse poolt-konstruktsiooni, mis on bürookraatlik ilming ning ei sobi kirjakeelsesse teksti. Poolt-konstruktsioon on väljaspool kantseliitlikku stiili tarbetu ning hea stiili huvides on seda targem vältida, ometi esineb seda viga sagedasti ning esines ka autori analüüsitud kirjandites mitmel korral. Järgmised kaks näidet esitavad samuti ületarvitatud *poolt*-konstruktsiooni.

Kuues lause esindab jälle ablatiivset lauset, mis lisaks kantseliitlikkusele ähmastab ka lause selgust.

Seitsmendas lauses esineb väljend *näol*, mida on soovitatav vältida.

Viimase lauses esineb korduv ablatiiv, lt-liitelise määruse asemel on soovitatav siin kasutada sõna varem. Sõna *varasemalt* asemel soovitab ka näiteks ÕS kasutada sõna *varem*.

Kantseliitlikud esinesid kirjandites mitmel korral, kuid hea ja sobiva stiili huvides, mis teenib oma suhtluseesmärki, on mõttekas kantseliitlikku ehk bürookraatlikku stiili vältida. Kantseliitlikke ilminguid ei esinenud küll uuritud kirjandites märkimisväärselt palju, kuid kuna kantseliit on stiililiselt väga halvamaiguline, pidas autor oluliseks tehtud vead käesolevas bakalaureusetöös välja tuua.

Kokku esines kantseliitlikke vigu uuritud kirjandites üheksal korral, neist tihedamad olid kolmel korral kasutatud *poolt*-konstruktsioon ning samal arvul kasutatud ablatiivi lõpuga määrused. Kahel korral kasutati sõna *näol* ning ühel korral sõna *siinkohal*.

4.1.5. Ühildumis- ja rektsioonivead

Ühildumis- ja rektsioonivigade seisukohast peab ütlema, et sellegi kategooria puhul on tegemist sagedasti esinevate vigadega. Autor käsitleb neid koos, sest tegemist on sarnaste omadustega stiilieeldustega ning neid on asjakohane koos käsitleda.

Esiteks võiks kummagi mõiste defineerida. Sõltumine ehk rektsioon on olukord, milles leksikaalne tähendus määrab laiendi grammatilise vormi. Põhja leksikaalne tähendusest võib oleneda käändsõna kääne või see, milline kaassõna käändsõnaga seostub; verbi käändeline vorm, ning lauselise moodustaja sidesõna, mõnikord on laiendi grammatilise vormi puhul lisaks tähendusele oluline ka põhja leksikaalne kuju, näiteks *osales talgutel, aga võttis osa talgutest*. (EKK 2007: 433)

Ühildumine ehk kongruents leiab aset siis, kui põhja grammatiline vorm ja/või grammatiline tähendus tingib laiendi samasuguse grammatilise vormi. Näiteks nimisõna laiendav nimisõna ühildub sellega käändes ja arvus. Viisakusmitmusega lauses, kus öeldistäite grammatilist vormi ei määra aluse grammatiline vorm, vaid selle grammatiline tähendus, nimetatakse sisuliseks ühildumiseks. (EKK 2007: 433)

Kirjandites sisalduvaid näited ühildumis- ja rektsioonivigadest:

- 1) *Peamiselt suureneb rahvaarv Aafrikas, sest seal on lapsed vanemate peamiseks sissetuleku allikateks. (190149)*
- 2) *Kuigi see areng pole täielikult positiivne, sest inimesed leiavad uusi võimalusi teistele halba tegemiseks ja õiguste piiramiseks, on siiski vajalik sotsiaalsüsteemi olemasolu ja edasine areng. (190112)*
- 3) *Kunagi ravimatud haigused on saanud ravimid, ning operatsioonid, mida kunagi polnud võimalik teha, on saanud võimalikuks tänu robotite ning arvutite kaasamisega operatsioonidesse. (82067)*
- 4) *Sportlikud tegevused looduses asendub paljudes kodudes trenajõõriga. (189021)*
- 5) *Pettuse järel mustaks tõmbunud südametunnistusele vajutas valusa pitseri fakt, et Ethani poeg, keda ta oli manitsenud olema aus ja oma veendumustele truu, toimis isale sarnaselt, pälvides au ja hiilguse pettuse läbi. (152042)*

- 6) *Igäiks omandas oskust, mis tagas hõimu püsimajäämise: küttimine, tuletegemine, toiduvalmistamine. (112028)*
- 7) *Kui sellised põhivajadused on inimeste eesmärgiks, siis tekib vajadus seletada kirjeldamatut, sest usk on asi, mis lohutab inimest isegi kõige arusaamatul ja süngemal ajal. (102057)*
- 8) *Kirjandust võib tänapäeva ühiskonnas võrrelda prillidega, mis aitab maailma näha erinevate nurkade alt. (82055)*

Esimeses kirjandinäites esineb ühildumisviga. Lause lõpus olevad substantiivid ühilduvad küll käändes ja arvus, kuid nad on eksaminandil jäänud sidumata määrsõnaga *peamiseks*, kusjuures viimasest oleneb substantiivide kääne ja arv. Sellised vead rikuvad hea stiili selguse ja ühtsuse printsiipi.

Teine näitelause esindab sõltumis- ehk rektsiooniviga, sest omadussõna *halb*, mis antud kontekstis kuulub kokku verbiga *tegema* ei ole sellega õiges sõltuvussuhtes. Verbivorm *tegemiseks* vastab küsimusele *mille?* ja teatavasti käändub adjektiiv *halb* eesti keeles *halb:halva*.

Kolmas lause esindab jälle sõltuvusviga, sõna *tänu* ei ole õigesti seotud temaga kokkukuuluva sõnaga *kaasama*. *Tänu* rektsiooniliseks küsimuseks on *millele?* Eksaminant on selle küsimusena esitanud *millega?*

Neljandas on eksitud aluse ja verbi arvuga. Kuna neid sportlikke tegevusi on mitu, siis eeldab see ka verbivormi mitmuslikkust ehk mitmuse kolmandat pöört siinkasutatava ainsuses kolmanda pöörde asemel. Kui lause alguses räägitakse sportlikest tegevustest looduses, mis mitmuslikus hulgas muutuvad, oleks stiililiselt sidusam, kui ka asendusalus mitmuslik on.

Viiendas on jälle tegemist sõltumisveaga. Verb *sarnanema* eeldab küsimust *millega* või *kellega*, eksaminant on küsimuseks määranud *sarnanema kellele*. Parandamist vajab ka eelnenud sõnavalikueksimustesse kuulunud parasiitsõna *läbi*.

Kuuenda näite reaktsiooniline viga on jälle küsimuses. Antud juhul kirjutab eksaminant lõpetatud tegevusest, mis eeldab seda, et verb *omandas* vastab küsimusele *mille*, mitte *mida*. Võttes arvesse mõttelist tervikut, peaks eksaminandi esitatud loetelu arvestama tegevuse ehk oskuse omandamisega ja siis peaksid loetelu komponendid

vastama küsimusele *mille?* ning siis tekiks juba teine stiilieksumus ehk kordus, mis eeldab lause kirjutajalt selle ümberkonstrueerimist.

Seitsmendas esineb lause lõpus ühildumisviga. *Arusaamatu ja sünge aeg* peaksid käändes ühilduma, vastasel juhul jääb lause selgusetuks ning võib tekitada lugejas arusaamatust.

Viimases, kaheksandas lauses avaldub reksiooniviga selles, et nimisõna ei ühildu verbiga arvus.

Kokku esines uuritud kirjandites ühildumis- ja reksioonivigu 75 korral, mida on päris palju, mis tähendab, et neile teemadele peaks kindlasti rohkem tähelepanu pöörama. Õiged ühildumis- ning reksioonisuhted on aluseks stiililisele ühtsusele ning mõistetavusele. Eksimused selles vallas tekitavad seostamatust ning arusaamatusi.

4.1.6. Tarbetu sõna või väljend

See stiilivigade kategooria käsitleb kirjanditest pärit lauseid, kus on tarvitatud selliseid sõnu, mida konteksti arvestades tegelikult vaja ei läheks, see tähendab, et kas on mõni keelevahend selle keelevahendi eest, mida tarbetuks peetakse, juba midagi ära öelnud; tarbetu sõna või lauseosaga väljendatu ei ole vajalik, sest selle taotluslik sõnum on juba edasi antud või saab sõnumit edastada muudmoodi, keelesäätlikumalt ja kompaktsemalt.

Mõningaid stiilivigade näiteid ja kommentaare:

- 1) *Miks keegi peakski raiskama oma kallist aega raamatust otsimise peale, kui internetist saab poole kiiremini. (190112)*
- 2) *Seda saavad kasutada ära kurjategijad, kes on tänava pealt arvuti taha kolinud. (190112)*
- 3) *Kuigi meie kõrgkoolid ei ole nii silmapaistvad kui mõned teised edetabelit juhtivad ülikoolid, siis IT- ja infotehnoloogia vallas oleme kõrgelt hinnatud. (182059)*
- 4) *Arvan, et inimesed, kes uuendavad oma staatust või blogi iga natukese aja tagant, ei käi palju väljas ja ei ole sotsiaalsed. (82138)*
- 5) *Teose peategelased, kaks pidevalt rännakul olevat meest, soovivad üle kõige vaid enda oma kodu, kus nad saaksid rahulikult elada ning teineteisele abiks olla. (82117)*

- 6) *Vaadates ringi tänapäeva kiire elutempoga ühiskonnas, taban end tihtipeale mõttelt, et miks küll inimesed nii närvilised ja pinges on. (79057)*
- 7) *Asju mida me ei vaja on palju ja tekib iga päevaga üha enam juurde ning seda ebavajalikku on meil nii materiaalsel kujul kui ka samuti vaimsel vormil. (476041)*
- 8) *See, kuidas meie mõtleme, või kuidas meist mõeldakse, paneb suure aluse sellele, kas ja kuidas me jõuame endale püstitatud eesmärgini. (503017))*

Esimesed kaks näitelauseid jagavad sama üleliigset sõna, milles on sõna *pealt* eri vormid. Mõlema lause puhul võiks teksti kompaktsemaks muutmise huvides kasutada vastavalt allatiivi *le*-liidet ja ablatiivi *lt*-liidet. Nagu enne käsitletud, on ökonoomse sõnastusviisi taotlus hea stiili üks põhiargumente – öelda nii palju kui vaja võimalikult väheste ning vaid vajalike vahenditega.

Kolmandas näitelauseis on eksaminant viidanud samale valdkonnale selle lühendiga ja täispika nimetusega, mis on tarbetud ja lisab stiilile halba varjundit. Õige variant sisaldab neist ühte.

Neljandas lauses on eksaminant teinud stiilivea, mis esineb mitmeski teises analüüsitud kirjandites. Eksaminant on kasutanud väljendit *ja ei*. Selle asemel võiks kasutada sidesõna *ega*, sest siis ei satu kaks vastandliku tähendusega sõna kõrvuti ning *ega* on samuti ka sidusam. Nii on stiil ühtlasem ning ei sisalda vasturääkivusi.

Viiendas lauses on kasutatud kaht antud kontekstis samatähenduslikku enesele viitavat asesõna *enda* ning *oma*. Teksti kompaktsuse ja stiiliväärtuse huvides oleks piisanud vaid ühest.

Kuues lause on sidesõnakusele kalduv ning viimase osalause eelmiste osalausetega põimimiseks oleks piisanud vaid ühest siduvast sõnast, millest antud juhul on konteksti sobilik siduv põhjuslik sõna *miks*. Sidesõnade kuhjamine ei ole hea stiili mark ning seda ei ole ka sidesõnade puudumine, kuna viimasel juhul kannatab sidusus, mis on loetava teksti jaoks esmatähtis.

Seitsmenda lause autor on samamoodi teksti toonud kaks samatähenduslikku väljendit *kui ka* ja *samuti*. Lausesse oleks tarvis nendest ainult üht ning sidususe huvides peaks see selles kontekstis olema *kui ka*.

Viimase, kaheksanda lause autor on liialdanud sõnaga *suur*. *Alust panema* esineb

ka omaette väljendverbina, millel on kindel väljendusjõud ning seda enam on liitverbi kahe osa vahele tarbetu midagi lisada.

Uuritavates kirjandites esines selle kategooria vigu 24 korral. Kõige tihemini, neli korda, esines kirjandites sidesõna *ega* asemel kasutatud sõnade järjestust *ja ei*. Hea stiili seisukohalt on selliste vigade esinemise vältimine oluline, sest liigsõnad ei lase teksti kompaktselt edasi anda.

4.1.7. *sina*-vorm umbisikulisuse asemel

Autori tähelepanekute põhjal on sagedased kasutusjuhud, kus kasutatakse tugeva stiilivärvinguga *sina*-vormi kontekstides, kus võiks kasutada umbisikulist tegumoodi. Autor toob mõned näited *sina*-vormi kasutusest kirjandites, kus selle oleks saanud asendada umbisikulise tegumoega või lause ümber sõnastada. Sellest aspektist on kirjandi stiil väga lähedane teaduslikule stiilile, et on kasutuskontekste, milles on stiili huvides parem eelistada umbisikulisust. Kirjand ei ole täiesti nulltolerantne isikuliste asesõnade suhtes, aga kirjandites esinev *sina*-vorm on väga tugeva stiilivärvinguga.

Kirjalikku teksti ei ole *sina*-vorm sobilik, kuna tekitab selles segadust ning arusaamatust, kuna kirjutajal otsest dialoogipartnerit ei ole, millele *sina*-kasutus viitab. (Kukk 2010: 43)

- 1) *Kui sa ei oma haridust, ei pruugi sul olla ka töökohta. (189115)*
- 2) *Suhtlemisportaalid nagu Windows live messenger, Facebook ja Ebuddy on kasulikud, kuna sa saad sõpradele näidata pilte, saad suhelda mitme inimesega korraga ja saad isegi panna teistele teadmiseks kas oled vallaline või mitte. (159016)*
- 3) *Suhtelist tuge saame me tavaliselt, siis kui oleme pöördunud oma murega kellegi poole ning tema proovib sulle leida mõistliku lahendust ning pakub kõik võimalike variante, kuidas muuta enda endine hea enesetunne tagasi. (152054)*
- 4) *Mina arvan, et Internet on väga vajalik, sa hoiad palju aega kokku, sellega kui otsid netist endale vajaliku informatsiooni, mitte raamatukogust. (62055)*
- 5) *Lõpptulemus on see, et kes Sa oled ja kes Sa olla tahad. (32211)*

- 6) *Samas ei puudu ka takistused, kelleks võivad olla näiteks sportlike eesmärkide saavutamisel rivaalid, kes püüavad sinust igal juhul paremad olla ning sind konkurentsist välja lüüa. (503017)*
- 7) *Eesmärgi loomine ei olene vanusest, sa võid olla pisikene laps, kuid ka juba täiskasvanud inimene. (503022)*
- 8) *Nende jaoks ei ole tähtis see, kas sa oled pereliige või sealne elanik. (443054)*

Kõikide siia kuuluvate näidete puhul on tegemist ühe ja sama veaga – pöördutakse dialoogipartneri poole, keda tegelikult antud kontekstis olemas ei ole. Seda oleks targem vältida, et tekst oleks selgem ning üheselt mõistetav.

Tekstist on kerge kaotada *sina*-vormi, sõnastades selleks laused ümber kasutades umbisikulist tegumoodi või mõnd üldisemat sõna nagu *inimene*, selle läbi muutub tekst mõistetavamaks.

Uuritavates kirjandites ei esinenud *sina*-vormi kasutust väga palju – 13 korral, kuid on oluline ära märkida, sest *sina*-vormi kasutus ei ole kirjandi teksti sobilik.

4.1.8. Küsitavused

Bakalaureusetöö autor on küsitavuste kategooria alla võtnud sellised kirjandite laused, mis sisaldavad teatud sõnu või tekstiosi, mis terviktähendust ähmastavad, või sellised laused, mis on vähepõhjendatud ning on seepärast küsitavad. Kirjandi teksti eesmärk on selles kajastatavaid väiteid põhjendada, seetõttu on küsitavused väga suur probleem, mis vajab tähelepanu. Küsitavused põhjustavad teksti selgusetuse ning teksti selgusetus omakorda on takistuseks stiilile selle eesmärgi täitmisel – õigete stiilivahendite kombineerimisel aidata kaasa keelesituatsiooni edukale toimimisele.

Järgmiseks mõned näited küsitavuste kohta kirjandites:

- 1) *Eesti on noor riik, kuid juba on ta üle elanud nii palju.*
- 2) *Raske on leida majapidamist, kus puudub internet ning selle laialdane levik on kaasa toonud mitmeid positiivseid ja negatiivseid aspekte.*

- 3) *Koolides võiks loomulikult rohkem noori teavitada tervislikust eluviisist ning anda näpunäiteid. Lõppude lõpuks on see iga inimese enda teha.*
- 4) *Kindlasti saavutati oma meeldejäävus euroalaga liitumisega, olgugi et viimane on madalseisus.*
- 5) *Seega, reisimisel on oluline osa kultuuris, aga seda tehes peame arvestama asukohast tingitud kultuuriliste erinevustega.*
- 6) *Vähenemise põhjuseid on mitmeid: raha probleemid, uue ilmakodaniku süünd perre, laiskus ja muud huvid, mis takistavad kooli minemist.*
- 7) *Hoolimata konkureerivatest rahvustest, on meie maa kultuur säilinud.*
- 8) *Peale kooli lõpetamist on paljud noored eesmärgiks võtnud vaba elu elamise.*

Esimeses lauses, kui eksaminant ütleb, et *Eesti on üle elanud nii palju*, tekib kohe instinktiivne küsimus - kui palju? Seda aga ei ole enam järgnevalt seletatud. Olgugi, et paljudel inimestel on selle kohta keelevälised teadmised olemas, tuleb olla teksti moodustamisel selliste lausetega väga ettevaatlik. Lugeja eeldab teksti usaldusväärsust ning kirjutaja ei saa automaatselt kindel olla, et kõigil lugejail on tema antud info kohta keelevälised kogemused olemas. Inimesele, kes ajaloo kursis ei ole, tunduks lause selgusetu.

Teises lauses tekib küsitavus seoses *millegi* laialdase levikuga. Võib intuiivselt aru saada, et eksaminant on mõelnud interneti levikut, kuid juba sõna *selle*, mis seisab sidesõna *ning* järel tekitab küsimuse - *mille?* Antud kontekstis oleks võinud pidada näitava asesõnaga osundatavaks ka majapidamist, mis tähendaks seda, et lause idee ei ole õigesti kohale jõudnud ning teksti kirjutaja peab olema ettevaatlik tekstisiseste viitesuhetega, mis võivad ekslikud või mitmeti mõistetavad olla.

Kolmanda lause küsitavuse koht on see, mille kohta eksaminant on öelnud, et *see on iga inimese teha*. Eksaminandi valitud lausestuse järgi võib see olla nii tervislikust eluviisist teavitamine kui näpunäidete andmine, seega on oluline, et kirjutajad pööraksid sellistele nüanssidele tähelepanu, et ka need, kes tekstiväliste aspektide järgi ei mõista ega stiilitajuga tunneta, saaksid samuti tekstist üheselt aru.

Neljandast lauses võib lugejal tekkida segadus, mis on madalseisus, kas euroalaga liitumine, euroala või hoopiski euro. Kirjutaja oleks pidanud end täpsemalt väljendama,

et ei tekiks võimalusi mitmeti mõistmiseks.

Viiendas jääb küsitavaks see, kas see, millele eksaminant refereerib kui *selle tegemisele* all on mõeldud reisimist või kultuuri, seetõttu on tihti täpsustused tarvilikud. Sõna *kultuur* oli esimese osalause lõpus, seega ka näitavale asesõnale lähemal, mistõttu lugeja peaks loogilisemaks siduda asesõna *sega sõnaga* kultuur, kuid see oleks vale.

Kuuenda lause keskne küsimus on *laiskus ja muud huvid*, mis peaksid takistama kooli minemast. Ülejäänud loetelu oli suhteliselt loogiline tervik, mille lõhub loeteluga valesti seostatud sõna, mis tekitab küsitavuse.

Seitsmendast lausest võib küll tekstivälise kogemuse ja teadmuse põhjal aru saada, et eksaminant on mõelnud võõrvallutajaid, kuid selline nimetus nagu *konkureerivad rahvused* võivad igal juhul teksti vastuvõtja kahtlema panna. Kirjandi tekstis oleks targem liialt abstraktset väljendusviisi vältida, kuna see raskendab tekstist arusaamist.

Kaheksanda lause puhul tekib samuti küsimus selle kohta, mida on eksaminant silmas pidanud vaba elu elamise all. Iseseisvumist, õppima minemist, puhkuse võtmist? Valikuid on mitmeid ning ka tõlgendusi. Kui kirjutaja tahab, et teda mõistetakse, peab ta end ühemõtteliselt väljendama.

Sellest järeldubki, et teksti koostajal tuleb vastuvõtjaga arvestada ning peab silmas pidama, et erinevate vastuvõtjate keeleväline teadmus on erinev.

Kokku esines uuritavates kirjandites küsitavuseid 24 korral. Kuna üheselt mõistetavus on hea stiili üks põhiomadusi ning küsitavused selgelt seda printsiipi rikuvad, tuleb neile vigadele tähelepanu pöörata.

4.1.9. Üldsõnad

Tiit Hennoste (2000b: 1356) defineerib üldsõnu kui üldise tähendusega sõnu, mille esinemus on suur suulises kõnes. Üldsõnu seotakse kiire tekstiloomega, milles on lihtsam kasutada üldise tähendusega sõnu konkreetsete asemel.

Kirjandite analüüsist tuli välja mitu üldsõnakasutusjuhtu, kusjuures kõik neist

üldsõnadest olid sõna *asi* selle erinevates vormides.

Inga Kukk juhib oma magistritöös tähelepanu sellele, et õpilased nimetavad sõnaga *asi* peaaegu kõike: nii haigusi kui sporti, armastust ja viisakust, kuid sellegipoolest on arusaadav, et see sõna on lausetes üleliigne, sest seda saab vältida. (Kukk 2010: 41)

Mõned näited kirjandi lausetest, kus on kasutusel üldsõna *asi*:

- 1) *Üks asi, mis on välja käidud tarbimise pidurdamiseks, on automaks.*
- 2) *Elus tuleb palju suhelda ja teha koostööd mitmete erinevate inimestega ning siis ei saa arvestada oma huvidega vaid tuleb vaadata asju laiemalt. (30049)*
- 3) *Näiteks tean ma tüdrukut, kelle riidekapp on asju täis, mida ta vaid korra või vahest isegi kordagi pole kandnud. (189021)*
- 4) *Tänu sellele väheneb kindlasti kuritegevus ning see on ju üks parimaid asju, mis ühes ühiskonnas toimuda võib. (189115)*
- 5) *Interneti abil saab palju asju teha, näiteks uudiseid lugeda, mängu mängida, kuid kõige rohkem kasutatakse internetti teiste inimestega suhtlemiseks. (159016)*
- 6) *Neljateistkümne aastaselt lõin endale uue eesmärgi, mis kehtib minu jaoks siiani. Tahan lõpetada kooli heade hinnetega, saada tööle mõnele heale kohale, mis mind väga huvitaks, luua suur perekond ja rajada meile ilus kodu; need on asjad, mille nimel tasub elada ja mis annavad mu elule tähenduse. (501032)*

- 7) *Loodan, et paljud on puutunud kokku rohkem rõõmsate ja heade asjadega ja vähem halvematega. (30066)*
- 8) *Ilma tarbijateta poleks ka firmasid, kes neid asju turule paiskaks. (70034)*

Kõikide näidete puhul võib järeldada, et sõna *asi* on nende kasutuskontekstides tegelikult tarbetu ning võimalik asendada muu sõnaga.

Seega, nagu kirjutas ka Inga Kukk oma magistritöös, on sõna *asi* hakatud kasutama väga paljudes tähendustes, millega tuleks ettevaatlik olla, sest see kahjustab stiiliväärtust.

Kokku esines uuritud kirjandites üldsõnade kasutust 12 korral ning nagu eelpool mainitud, olid kõik kirjandites esinenud selle kategooria vead üldsõna *asi* esinemus. On oluline sellele tähelepanu pöörata, et õpilased nimetaksid konkreetseid asju konkreetsete nimedega ning väldiks üldsõnade kasutamist.

Kirjandis kui kirjalikus tekstis, erinevalt suulistest tekstidest puuduvad vahendid, et üldsõnalisust mõista, mistõttu tuleb kirjalikus tekstis eelistada konkreetse tähendusega sõnu. (Lepajõe 2006, viidatud Kukk 2010: 41 järgi)

4.1.10. Puuduv sõna või lauseosa

Teksti terviklikkuse huvides on, et ka laused oleksid terviklikud, kuna laused moodustavad teksti. Kirjandites esineb sagedasti puuduvaid osi, kas siis sõnu või lauseosi, mis ei lase stiilil oma eesmärki täita. Hea stiili üks põhifunktsioone on olla sidus. Autori analüüsitud kirjandites esines selle kategooria stiilivigu vähe, kuid need vajavad siiski äramärkimist, sest on teksti terviklikkuse oluline osa.

- 1) *Sotsiaalmeediale on inimesed võitnud palju. (32172)*
- 2) *Seda parandada tuleks rohkem perega rääkida. (32172)*
- 3) *Inimene on ikka püüdnud tõlgendada sündmusi müstiliste loodusjõududega. (102057)*
- 4) *Sealne ühiskonnaseisund on väga kehv: inimesed on näljas, joogivett napib, ravimite kättesaadavus halb, haiguste suur levik ja tööpuudus. (520033)*
- 5) *Ei riku oma tervist, vaid hoiavad tervist, kuna liigutakse palju. (32172)*
- 6) *Sellega on üldse nii, et aasta edasi, seda vähem lapsel neid tarvis on ning lõpuks jäävad need lihtsalt kappi vedelema. (443025)*

Esimeses näites kahjustab puuduv sõna lause mõistetavust, tarvis oleks mõnd suhet näitavat sõna, mis lause subjekti selle objektiga seoks, siis muutuks lause loogiliseks tervikuks. Sellised eksimused kahjustavad teksti mõistmist ning jätavad halva mulje.

Teises lauses puudub põhjuslikkus. Sellesse lausesse oleks vaja lisada mõni sidesõna, näiteks *et* või ehitada lause üles veidi teistmoodi, muutes sihitise ja sellega kaasneva verbi käänat. Vältida tuleks küll sidesõnakust, kuid teksti sidusaks muutvate sidesõnade täiesti ära jätmine oleks mõeldamatu.

Kolmandas lauses jääb selgusetuks, mida kirjutaja oma lausega öelda on tahtnud. Vaja oleks olnud mõnd kaassõna, mis oleks lause muutnud loogiliseks tervikuks. Kui lauses puudub terviklikkus, on raske selle mõistmine.

Neljandas lauses on liigne ellipsi kasutus teinud lause arusaamatuks. *Olema*-verbi väljajätmine põhjustab edasises lause käigus selgusetuse, kirjutaja on teinud koostanud loetelu, seejuures verbe kasutamata ning selle tõttu on lause korralikult liigendamata ja raskesti arusaadav.

Viiendas lauses on täielikult puudu lause alus, mis jätab mulje, et lause on täielikult üleliigne. Rohkem põhjustab lause küsitavusi kui annab mingisugust informatsiooni.

Viimases lauses puudub siduv sõna, milleks antud kontekstis oleks sobilik sõna *mida*. Taaskord ilmneb, et sidesõnad on oluline sidususe võte ning nende väljajätmine vajalikus kohas põhjustab lause loogilisuses lünga.

Tuleb hoolikalt jälgida, et lausetest mõni osa välja ei jääks, kui seda järgida, on tagatud teatav kindlus, et tekst on terviklikum.

Uuritavates kirjandites esines puuduva lause- või tekstiosa eksimust kuuel korral.

4.1.11. Liigendusvead

Järgmine teksti struktuuri terviklikkuse seisukohast väga oluline stiilivigade kategooria on liigendusvead. Kirjandites on sagedasti märgata, et kirjutaja on laused “katki” lõiganud, arvestamata, et see lõhub nende mõttelist tervikut. Sellele tuleks olulist

tähelepanu pöörata, siis on tekst sujuvam ning tihedam.

Mõned näited kirjanditest on:

- 1) *Mida rohkem teeme meie oma riigi heaks, seda parem on siin meie elu. Ja et tõuseks ühiskonna elukvaliteet, on meie tööks end harida, kasvatada ja proovida ise midagi muuta. (189115)*
- 2) *Läbi aegade on haridust peetud väga oluliseks. Vähemalt Eesti ühiskonnas. (189115)*
- 3) *Kahjuks on siiski üks probleem. Probleemiks on õpilaste suhtumine, suurem osa ei õpi ja segavad tundi ning ei lase ka teistel õppida. (182053)*
- 4) *Seega inimesed otsivad, arvavad ning arutlevad. Mis on see, mis annab meie elule tähenduse. (511033)*
- 5) *Nad kõik on mingisugused eesmärgid. Olgu neiks laste kasvatamine, poliitikasse sisenemine, või hoopis tehnoloogia arendamine. (511033)*
- 6) *Riik peaks toetama ka kodumaise põllumajandustoodanguga tegelejaid. Sest tahetakse, et inimesed arendaks kodumaist toodangut ja ka nõudlus sellele on suur, aga sageli on selle hind kõrge. (453046)*

Esimese lause puhul võib märgata, et lause on pooleli jäetud sidesõna kohalt. Esiteks ei ole see tarvilik, sest sidesõna on, nagu tema nimigi ütleb, sidususe element ning sellega saaks lauset sujuvalt jätkata; teiseks on sidesõnaga lause alustamine stiili seisukohalt halvamaiguline. Lauset olnuks võimalik sama sidesõna kohalt jätkata. Sellistele aspektidele tuleb alati kirjutades tähelepanu pöörata, et stiil oleks sujuvam ning ei jääks katkendlikuks, siis on teksti ka kergem lugeda.

Teises lauses on lisaks liigendusveale kasutatud parasiitsõna *läbi*, mille saaks asendada sõnaga *jooksul* või *üle*. Praeguse lausülesehituse juures tundub nagu eelmiseski lauses, et lause on lihtsalt katki lõigatud, kuigi siin oleks võinud laused ühendada.

Kolmandas lauses on korratud kaks korda sõna probleem, mis on ebaotstarbekas: selle asemel võiks ühe kõrvaldada ja ühendada lauseosad kooloni abil. Hea stiil ei tarvita korduseid seal, kus neid tingimata vaja ei ole. Eksaminandil oli ka üks sõltuvusviga, mis puudutab hulgasõna *osa* ja nõuab enda kõrvale ainsuses verbi.

Neljäs lause on samuti lõpetatud siduva sõna koha pealt, lisaks võiks antud lauset ka kompaktsemaks vormida. Antud lause puhul esitas kirjutaja küsimuse, kuid kuna see

jäi järgmisesse lausesse on seda keerulisem talle eelneva lausega seostada ning sellist olukorda tuleks vältida.

Viies lause on samuti tarbetult poolikuks jäetud lõhkudes nii teksti terviklikkust. Kahest eraldi lausest oleks saanud kerge vaevaga moodustada ühe ning sellest oleks stiil palju paranenud.

Kuues lause on samuti katkestatud sidesõna kohapealt, mida ei tohiks teha. Sellised on liigendusvead, millele tuleks tähelepanu pöörata, et nende tegemist vältida ning seeläbi teksti loogilisusele kaasa aidata.

Uuritavates kirjandites esines liigendusvigu 18 korral.

4.1.12. Argikeelsused

Bakalaureusetöö autor lähtub antud alapeatükis Rein Kulli definitsioonist, mis samastab argikeele kõnekeelega öeldes, et kõnekeel on argikeel ehk tavakeel, mis on võrdluses korrektse ametliku keelega vabam nin mitteametlikule suhtlusele omane (Kull 2000, Kukk 2010: 11 järgi). Argikeelseid tunnuseid leidub kirjandites rohkesti. Võimalik, et ei tunta nende stiililist markeeringut ning sobimatust kirjakeelsesesse kirjandi teksti. Argisõnad kasutavad normilõdvemat stiili, selle piirid ulatuvad humoorika varjundiga sõnadest kuni slängi- ja toorlaenudeni. (EKK 2007: 627 – 629). Kirjand on aga kirjakeelne ning seepärast märgitakse argikeelused stiilivarjunditega keelenditeks. Analüüsitud kirjandites leidis samuti rohkesti argikeelsuseid.

Mõningaid näiteid argikeelsustest:

- 1) *Paljud peavad peale keskkooli lõpetamist end ise majandama hakkama ja ei ole võimelised oma edasise hariduse saamise eest tasuma. (189115)*
- 2) *Kui jällegi tööd pole, ei tule kusagilt ka raha sisse ning ühiskond ei saagi kuhugile areneda. (189115)*
- 3) *Rohelised ei teinud riigikogus olles nende aastate jooksul mitte midagi, ainult pükse käisid kulutama. (182053)*
- 4) *Seda, et nad on puhtusehullud, pidevad reklaamiohvid, natuke hüsteerilised ning osaliselt ka rassistlikud, mina ennem ei teadnud. (90029)*

Esimene näide on argikeelsustele väga iseloomulik, sest argikeeles kasutatakse tihti sõna *peale* ajalises tähenduses *pärast midagi*. Ka autori uuritud kirjandites kasutati mitmeid kordi sõna *peale* ajalises tähendus. Sõna valestikasutamise põhjus võib peituda selles, et õpilased ei tunneta nende kahe sõna tähenduserinevust. Stiili seisukohalt aga sellises kirjalikus tekstis lubamatud.

Teises näitelause esineb sügavalt kõnekeelne väljend *kuhugile*, mille kirjakeelne vaste on *kuhugi*.

Kolmas lause sisaldab argikeelset väljendit *pükse kulutama*, mida kirjakeelses tekstis peaks vältima.

Neljas lause sisaldab argikeelset paronüümi *ennem*, mis kasutatakse valesti sõna *enne* tähenduses *ajaliselt varem*. Seda viga seisneb mitmeid kordi ka töö autori analüüsitud kirjandites.

Argistiil on tugevalt oma jälje erinevatesse tekstiliikidesse jätnud, seetõttu on keelekasutajal oluline teda, millal seda tohib kasutada ning millal mitte, ja sellises kirjakeelses tekstis nagu kirjand, tuleks neid kindlasti vältida. Kirjandikirjutaja peaks arvestama sellega, et temalt oodatakse korrektse kirjakeele valdamist, mille hulka ei kuulu argikeelsed väljendid. Uuritud kirjandites esines argikeelsusi kokku 46 korral, korduvaid vigu tehti sõnadega *ennem* tähenduses *varem* ning *peale* tähenduses *pärast, ajaliselt hiljem*. Nende sõnadega esines viga vastavalt 8 korda ja 5 korda.

4.1.4. Aegade läbisegi kasutamine, toorlaenuid ja asesõnaga liialdamine

Kuna alapealkirjas mainitud stiilivigadekategoriasse kuuluvaid vigu esines suhteliselt vähe, toob autor viimase kategooriana välja ühiskäsitluse kõigist kolmest.

- 1) *Oletades, et see eesmärk hüljatakse, ei kao nüüdseks õpitud keel kuhugi. (511033)*
- 2) *Võrreldes tänapäevaga, oli sajandeid tagasi toimuv suhtlemine raskendatud ning aeglane. (30046)*
- 3) *Õnneks on tänapäeval olemas second hand poed, mis natukene piirab seda tarbimist. (443025)*

4) *Unustada ei tohiks ka kirjandust, sest see kultuuripärand laiendab meie silmaringi ning õpetab meid oma mõtteid ning tundeid avaldama. (29091)*

Esimesel juhul on tegemist aegade läbisegi kasutamisega, koos ilmnevad tulevik ning olevik. Lause kontekstist jääb mulje, et tulevik on liikunud olevikku või vastupidi, mis tingib selle, et lause mõte jääb segaseks ning see on stiili seisukohalt väga halb.

Teine juht on samuti aegade kasutamise kohta, mille kontekstist järeldub, et sajandeid tagasi toimuv suhtlemine kestab ikka veel ning seda saab tänapäevaga võrrelda. Aegade segamine on muutnud lause segaseks ning see mõjub lause loetavusele. Ühtlasi võib lause segasusest tulenevalt kaotada mõtte kogu tervik ning see määrab kommunikatsioonikatse ebaõnnestumisele.

Kolmas lause on näide toorlaenust, kus inglise keelest on üle võetud otsene poeliigi nimetus, kuigi eesti keeles on ka oma vaste – kasutatud rõivaste kauplus. Toorlaenu ei sobi kirjakeelsesse teksti ning mõjuvad võõrkehadena, mis ei jäta head muljet.

Neljas lause on asesõnaga liialdamisest. Lauses on kaks *meie*-vormi, millest võib tegelikult mõlemad ära jätta ning põhimõtte ei muutuks. Siin kehtib üldine stiili printsiip, et sõnu ei ole vaja kasutada rohkem, kui teksti seisukohalt otstarbekas on.

Uuritavates kirjandites esines selle kategooria vigu 16 korral, neist aegade läbisegi kasutamist esines 8 korral, võõrapärasusi kolmel korral, millest kaks korda kasutati inglise toorlaenu *second hand* pood ning viiel korral liialdati asesõnaga, kõigil kordadel olid selleks kas *tema* või *meie* erinevad käändevormid.

Kõige rohkem esines tekstides sõnavalikuvigu (132 korral) ning sõna- ja vormikorduseid (81 korral). Seega tuleks just neile kategooriatele tundides enim tähelepanu pöörata, kuid ka teisi ei tohiks käsitlusest välja jätta, sest kõikide nende kategooriate vigadest hoidumine tagab hea ning järjepidava stiili.

Kokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada, mida tähendab stiil, mis on selle olemus ning iseloomulikud jooned; milline on kirjandi ülesehitus ning sellest lähtuv stiil ja viimaseks, millised on 2011. aasta riigieksamis tehtud stiilivead ning kuidas neid liigitatakse.

Esimene peatükk andis ülevaate tekstilingvistika sünnist ning arengust. Sellest peatükist selgus, et tekstilingvistika puhul on tegemist juba vana Kreeka ja Rooma aegadesse ulatuva traditsiooniga, mille tolleaegne vaste oli retoorika, mille võtteid, peaaegajalikult argumenteerimist, tekstilingvistika ka tänapäeval kasutab. Edasi selgitas esimene peatükk põhilised tekstitüübid, milleks on kirjeldav ehk deskriptiivne tekstitüüp, jutustav ehk narratiivne tekstitüüp, põhjendav ehk argumenteeriv tekstitüüp ning lisaks veel esitav ehk ekspositiivne tekst ning juhendav ehk instruktiivne tekstitüüp.

Teisest peatükist, mis uuris stiili, selgus, et kuigi stiil on väga subjektiivne mõiste, on tal siiski kindlates kontekstides kindlad tunnusjooned, mille vastu eksida ei tohi, sest muidu on tulemuseks stiilivead ning stiililine ühtsusetus. Stiil oleneb sellest, millise tekstiga on tegu ning stiilivalik sõltub otseselt tekstitüübist ning suhtluseesmärgist. Ametlik keelekasutus ning ametlikud tekstid järgivad ametlikku stiili, proosa- ning luuleteosed on vabamas ilukirjandusstiilis jne. Põhilised stiililiigid on ilukirjanduslik, teaduslik ning publitsistlik stiil. Sellele lisanduvad veel argistiil, ametlik stiil ning tarbestiil. Stiili eesmärk on valida vastavalt keelesituatsioonile sobilikud väljendusvahendid, et suhtlussituatsioon oleks edukas. Hea stiili kesksed mõisted on lihtsus, täpsus, tihedus, elavus ning ühtsus (Hennoste 1998: 24). Teises peatükis tehti kõrvutuseks ka väike ülevaade funktsionaalsest stilistikast, mis on objektiivne uurimissuund, mis väidab, et tekstil on olemas kindlad mallid, mida sõnumi saatja peab kasutama, et suhtlus toimiks.

Kolmas peatükk kirjeldas kirjandi ülesehitust ning stiili. Kirjandi põhilised kompositsioonilised osad on sissejuhatus, teemaarendus ning lõpetus. Kirjandis on kesksel kohal lõik, mille ülesehitus on tees, näited ning tõestus. Tekst peab olema

korralikult liigendatud ning selleks kombineerib kirjutaja teksti ülesehitusele kohustuslikud osad ning vastavad stiililis-grammatilised väljendusvahendid. Hea stiiliga terviktest on kirjakeelne, sidus, lihtsasti mõistetav ning täpne. Kirjand on ametlik kirjakeelne koolitekst, mis Hennoste järgi kuulub publitsistliku stiili alla ning hõlmab ühtlasi teadusliku ning ilukirjandusliku stiili jooni, eeldades, et tekst jääb kirjakeelseks. Arutleva kirjandi oluline osa on argumentatsioon ning kolmandas peatükis on Hennoste käsitluse järgi sellest ka ülevaade tehtud. Kolmas peatükk esitas ka „Eesti keele riigieksami eristuskirja 2010“, mille mõningaid osasid bakalaureusetöö autor stiili lähtekohalt vaatles.

Neljas peatükk oli analüüsiosa ning käsitles kirjandites tehtavaid stiilivigu, nende kategooriaid ning esinemissagedust. Analüüsitav materjal oli 100 eesti keele lõpukirjandit aastast 2011, mis olid viimased pikad arutlevad kirjandid. Pärast seda asendusid need lõpueksami uue versiooniga, ehk kaheosalise ekamiga, milles sisaldub ka tekstimõistmisülesanne peale kirjandiosa, mis on poole võrra lühem, kui vana eksamiülesehituse järgi. Neljandas peatükis esitatud stiilivigade kategooriad olid sõnakordused, sõnajärjeeksimused, vale sõnakasutus, kantseliit, ühildumis- ja rektioonivead, tarbetu sõna või väljend, *sina*-vorm umbisikulisuse asemel, küsitavused, üldsõnad, puuduv sõna või lauseosa, liigendusvead, argikeelsused ning viimase kategooriana vähese esinemuse tõttu ühise kategooriana aegade läbisegi kasutamine, toorlaenu ja asesõnaga liialdamine. Enim esines sõnavalikuvigu – 132 korda, seejärel sõna- ja vormikorduseid – 81 korral, edasi tulid ühildumis- ja rektioonivead – 75 korda, argikeelsused – 46 korda, sõnajärjevead – 28 korda, tarbetu sõna või väljend – 24 korda, küsitavused – 24 korda, liigendusvead – 18 korda, aegade läbisegi kasutamine/toorlaenu/asesõnaga liialdamine – 16 korda, *sina*-vorm 13 korda, üldsõnad – 12 korda, kantseliit – 9 korda ning puuduv sõna- või lauseosa – 6 korda.

Bakalaureusetöö autor loodab, et töö tulemustest on abi üldhariduskoolide õpetajatele ja õpilastele, et teada millele rohkem keskenduda ning milliseid stiilialaseid teadmisi üle korrata.

Kirjandus

Beaugrand, Robert-Alain de, Wolfgang Bressler 1981. *Introduction to Text Linguistics.* London and New York: Longman.

Eesti keele riigieksami eristuskiri 2010;

<http://www.ekk.edu.ee/vyfiles/0/Eesti%20keele%20riigieksami%20eristuskiri.pdf>

Ehala, Martin 2000. *Kirjutamise kunst. Tekstiõpetuse õpik.* Tallinn: Künnimees.

EMMA = Emakeeleõppija korpus; <https://korpused.keeleressursid.ee/emma/>

Erelt jt = Erelt Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. *Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk.* Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Habicht, Külli 2013. *Keelenõu õpetajale. TÜ eesti ja üldkeeleteaduse instituudi koolitus.* Tartu: Tartu Ülikool.

Hage, Maaja 2003. *Teksti- ja kõneõpetus. Gümnaasiumi eesti keele õpik.* Tallinn: Koolibri.

Hennoste, Märt 1995. *Tekstiõpetuse õpik keskkoolile.* Tallinn: Avita.

Hennoste, Märt 1998. *Arukas arutleja.* Tallinn: Kirjastus Virgela.

Hennoste, Tiit. 2000a. *Sissejuhatus suulisse eesti keeled.* – *Akadeemia*, lk 1117-1150.

Kasik, Reet 2007. *Sissejuhatus tekstiõpetusse.* Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kern, Katrin, Ilona Võik 2013. *Korras keel, sobiv stiil, selge sõnum.*

Gümnaasiumiõpik. Tallinn: Maurus Kirjastus.

Kukk, Inga 2010. *Kõneelus õpilaskirjandites. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti keele osakonnas.*

Lepajõe, Kersti 2011. *Kirjand kui tekstiliik. Riigieksamikirjandite tekstuaalsed ja diskursiivsed omadused. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.*

Lepajõe, Kersti 2002. *Kirjand kui tekst: infostruktuur. – Tekstid ja taustad. Toim. Reet Kasik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 88-101.*

Saukkonen Pauli, 1984. *Mistä tyylä syntyy. Porvoo: Werner Söderström osakeyhtiö.*

Style of final essays for high school graduates and mistakes made in them: Summary.

The purpose of this bachelor's thesis was to describe the style of final essays for high school graduates and to analyze the mistakes, which were made in the essays. The essays are taken from a language corpus EMMA and it contains of final essays since 1999 to 2014. The thesis contains of four chapters. The method of the author of this work is text linguistics.

The first chapter describes text linguistics, its birth, development and basic objects of its research. The first chapter also includes the basic types of texts. It is important to describe them because the style of any text directly derives from their type. Basic types of texts are descriptive, narrative and argumentative type, some sources also include expository and indicative types of texts. The conclusion derived from the first chapter is that language elements are chosen by the structure and type of the texts.

The second chapter focuses on style. The main idea of this chapter is to open the nature of style, describe different types of styles and to compare them with a student book of style studies. The basic styles are journalistic, scientific, fictional, everyday and consumary style. Every style of them uses their own language element to receive its purpose – successful communication. Though style itself seems quite subjective, it concludes certain rules, which must be obeyed, otherwise the good style turns to bad style with language elements that are not supposed to be in them. Style is a combination of choosing right words at the right time, being grammatical and being correspondent to certain types of texts. The purpose is to speak grammatically and correctly, choosing right elements in the right place at the right time.

The third chapter describes the structure and style of essays. Final essay of high school graduates is classified as being a text of journalistic style, also including the mixed style elements of scientific style and fictional style. The main characteristics of the final essay is to be accurate by structure, to have an appropriate partition and to use appropriate stylistic elements by mainly not forgetting that the final essay has to be in written language.

The fourth chapter is the analysis from the writer of this bachelor's thesis. The purpose of the analysis is to find different categories of stylistic mistakes in the final essays. The author of this work found 11 different categories, which divides to:

- Repeating words or forms
- Mistakes with the word order
- Wrong choice of words (also including parasitic words)
- Congruity and dependency errors
- Using byrocratic style
- Useless word or phrase
- Form *You* (2sg) instead of impersonal
- Questionability
- General terms
- Absence of a word or a part of sentence
- Partition mistakes
- Colloquialities
- Mixing tempus, inappropriate external loans and exaggeration with pronouns.

The most mistakes were made in the categories of wrong choice of words and the repeating forms of words. The results could help the teachers and students of highschoools to know on what to concentrate more in stylistic studies.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Sireliis Vilu (27.07.1993)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Õpilaskirjandite stiil ja stiilivead“, mille juhendaja on dotsent Kersti Lepajõe.
  1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 16.06.2015

